БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ОКТЯБРЬ 29 СУББОТА № 255 (4729)

Өртээ 20 коп.

РСФСР-ниң Дээди Соведениң үшкү сессиязы

«РСФСР-ниң бойдус камгалалының дугайында» РСФСР-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Даргазы Н. Н. Органовтуң илеткелин чугаалажып көөрүн РСФСР-ниң Дээди Соведениң үшкү сессиязы Кремльдиң Улуг ордузунга октябрь 27-де үргүлчүлээн.

Бойдусту болгаш ооң байлактарын камныг, сагыш човангыр кээр дугайында чугаа бүгү совет улустуң сеткилин хайныктырып турар, ооң уламынган бистиң Төрээн чуртувустуң экономиказын болгаш культуразын улам ынай чечехтелдиреринге хан-дамырындан сонуургалдыг, боттарының чериниң ээзи—миллион-миллион кижилер, Кремльдиң бедик индириндеи санал берген кижи бүрүзүнүң чугаазын хайгаарап турганчаягаар-ла билдингир.

— Сула болгаш ажыл-агыйжы эвес чорукту түпнелинде бойдустуң эн үнелиг белектери узуткаттынып турар чорукту сагыш амыр көрүп болбас деп, Пермь области Березниковскиниң азот-тухово заводунуң төп лабораториязының начальниги депутат **З. Ф. Харитонованың** чугаазының утказы ындыг болган. Бүдүрүлгениң артынчы болуп үнген хоралыг түүлдерин хемнерже болгаш хөөлбектерже охтап турар дээш Соңгу Уралдың чамдык бүдүрүлгелериниң удуртукчуларын ол шүгүмчүлээн. Уралдың ыяштарын кезеринге шыңгыы чурумну тургузарының эргежок чугулазын оратор база чугаалаан.

РСФСР-ниң Күрпланының Даргазының бирги оралакчызы **И. И. Мусник**, өңнүг металлдарның рудаларын сайзырады ажылдап кылырының технологизын болбаазырангайжыларының эргежок чугулазын чугаалаан. Амгы үеде түгле Уралдың безин арыглал фабрикаларында мунмуң тонна чес-хола, цинк хорап турар. Хөөлбектерни бохталдырып, хирлендирер чорукка удур демиселдиң эргежок чугулазының дугайын чугаалавышаан, ол ажылды улус ажыл-агыйының чөвүлелдери кошкак чорудуп турарын депутат демдеглээн.

Чугаалажып турар айтырыгларның талазы-биле санал бээрин шеглээн. **Н. Н. Органов** допчу харыы сөс чугаалаан. Депутаттарның чугаалаан үлүмү хөй саналдарын ол деткээн болгаш ыяк өөренип көргениниң соонда, бүгү саналдарның талазы-биле чогуур хемчегларни алыр деп дыннаткан.

РСФСР-ниң бойдузун камгалаар дугайында Хоойлуну РСФСР-ниң Дээди Соведи бир үн-биле хүлээп алган.

Депутаттар ооң соонда хүн айтырының дараазындагы түүлүн—ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң депутадын дедир кыйыртырының чурумунуң дугайында Хоойлу төлевилелин чугаалажырынче шилчээн.

Ол айтырыгның талазы-биле илеткелди Россия Федерациязының Дээди Соведениң Хоойлу дүрүмнер саналдаар комиссиязының кежигүнү депутат **В. Ф. Артемьев** кылган.

Чогуур Хоойлуну сессия бир үн-биле хүлээп алган.

РСФСР-ниң суд тургузуунуң дугайында хоойлунуң, республиканың кеземче болгаш кеземче-чорудулга дүрүмнериниң төлевилелдерин база РСФСР-ниң Дээди Соведениң үшкү сессиязының хүн айтырыына киргген турган. Бо айтырыгның талазы-биле илеткелди Россия Федерациязының Дээди Соведениң Хоойлу дүрүмнер саналдаар комиссиязының даргазы депутат **В. И. Крестьяников** кылган.

Кострома облкүүскомнуң даргазы **М. М. Бараков**, Москваның «Кадыр болгаш маска» заводунуң ажылчыны **Г. Н. Золотов** болгаш өске-даа депутаттар санал бергеш, чаа хоойлунуң болгаш дүрүмнериниң сессияда чугаалажып турар төлевилелдерин түүлдүгүнүмүшаан, улус судунуң организастыг хевирлерин улам ынай сайзырангайжыдарының эргежок чугулазын ол төлевилелдер барымдаалап турарын демдеглээн. Төлевилелдер болза, бистиң күрүневистиң хөгжүлдезиниң амгы үезиниң байдалдарында кемниг херекке удур демиселдиң чаа негелделерин көргүзүп, кеземче херектерин истеп хынаарының болгаш шиитпирлээриниң үезинде социалистиг хоойлу дүрүмнерни сагыырын, судтарның ажылынче хөй-ниитини калбаа-биле киириштирерин көрүп турар.

РСФСР-ниң суд тургузуунуң дугайында Хоойлуну Дээди Совет бир үн-биле хүлээп ап, Россия Федерациязының кеземче болгаш кеземче-чорудулга дүрүмнерин бадылаан. Ол документилер болза социалистиг хоойлу дүрүмнерни улам ынай быжыглаарының айтырыгларынче болгаш хамаатыларның эргелерин камгалаар чорукту күштелдиреринче, ажылчы чоннарның ортузунга кижизидилге ажылынче, ниитилелге удур кижилер-биле демиселче Совет күрүне болгаш Коммунистиг партия хөй кичээнгей салып турарының чаа херечизи болур.

Сессия хүн чурумунуң сээлгү айтырыын көөрүнче—РСФСР-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаарынче шилчээн. Бо айтырыгның талазы-биле илеткели РСФСР-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Секретары депутат **С. Д. Орлов** кылган.

Чарлыктарны бадылаан. Хүн айтырыглары доозулган. РСФСР-ниң Дээди Соведениң үшкү сессиязын хагдынган деп чарлаан.

Н. ЖЕЛЕЗНЕВ, В. КНЯЗЕВ.
СЭТА-ның тускай корр.

РСФСР-ниң бойдус камгалалының дугайында

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Хоойлузу

Совет күрүнеде бойдус болгаш ооң курлавырлары улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң чаягаар үндезини, материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле үнелиг түүлдериниң үнер дөзү болуп, чоннуң күш-ажылының болгаш дыштанылгазының эң-не эки байдалын хандырып турар.

Совет ниитилел тургузуу, ажылагыйны план өлүгаар чорудары Россия Федерациязының бойдус байлактарын ажыктыг ажыглаарынга арганы тургузуп турар.

Совет арге-чагырганың чылдарында бойдустуң камгалалын организаттаар болгаш бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаар талазы-биле РСФСР-де улуг ажылдар кылдынган. Ынчалзажок бойдус камгалалының хөрөөнде боттуг четпестер ам-даа бар.

Коммунизмниң калбак тургузуушкунуңуң үезинде бистиң чуртүүн байлакшылдыг бойдус курлавырларын ажыл-агый саарылгазынче киириниң дыңзыышкыны бедиир, ооң девискээринге бүдүрүкчү күштерни хуваап таарыштырары боттуу-биле экижиир. Ол чорук болза, бойдустуң курлавырларын камгалаарынче, ажыктыг ажыглаарынче болгаш ону катап өстүрерин калбартырынче угланган хемчеглериниң системазын тургузарының эргежок чугулазын болдуруп турар.

Бойдусту камгалаары күрүне талазы-биле эң чугула сорулга болгаш бүгү улустуң хөрөө болур.

Чаа районнарны шингээдип алыр болгаш шингээттинген районнарны чаартыр, хемнер системаларын эде тургузар, делгем девискээрлерни кылымал суттарыышкынга шилчидер болгаш бойдустуң тус-тус курлавырларын ажыглаар талазы-биле улус ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээрде, министерстволар болгаш төп албан черлери дөмейлешкек адырларның болгаш бүгү улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарын ниитилээ-биле, база чоннуң хереглелин барымдаалап көөр ужурлуг.

Бойдус камгалалын күштелдирер, бойдус курлавырларын ажыктыг ажыглаарын болгаш ону катап өстүрерин хандырар сорулга-биле Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Соведениң доктаадыры болза:

1 ЧҮҮЛ. БОЙДУСТУҢ КАМГАЛААР УЖУРЛУГ ЧЕРЛЕРИ

РСФСР-ниң девискээринде күрүне камгалалынга болгаш ажыглаарын таарыштырарынга ажыл-агый саарылгазынга киргген-даа, ажыглалга кирбейн-даа турар бойдустуң дараазында бүгү байлактары кирип турар:

а) Чер;

б) Чер иштиниң байлаа;

в) Суглар (чер кырының-даа, чер иштиниң-даа база хөрзүнүңү шыктары-даа);

г) Арга-ыяштар болгаш өске-даа чаягаар үнген үүштер, чурттакчылыг черлерде ногаан тарылгалар;

д) Билдингир ландшафтар, бойдустуң ховар болгаш сонуурганчыг объектилери;

е) Курорт черлери, арга-парктыг камгалал куржаглары болгаш бойдустуң ногаанчыткан зоналары;

ж) Дириг амытаннар (ажыктыг черлик ан-мен);

з) Атмосфераның агаары.

2 ЧҮҮЛ. ЧЕРНИ КАМГАЛААРЫ

Бүгү черлерни, ылангыя көдээ ажыл-агыйда бүдүрүлгениң кол чепсектери болур тарылга черлерин, чер эдилекчилеринге быжыглаан черлерни камгалаар.

Бүгү-ле чер эдилекчилери тус черниң бэйдалын барымдаалап турган, хөрзүн шывыгны камгалаарынче, хөрзүннүң шыгыныг болгаш хөрзүннүң үнүш-дүжүттүүнүң эң-не ажыктыг чурумун тударынче угланган агротехниканың, суттарылганың болгаш чер хоозурап үрелиринге удур демисежириниң бүгү талалыг хемчеглерин доктаамал боттандырар хүлээлгелиг.

Чемнинчидилгелер киирерин ажыктыы-биле организастаар, хөрзүннүң бодунуң амыдыралын таарыштырып, аңаа өстүрүп турар культураларның дүжүдунге салдар чедирип турар чорудулгаларны шын эргелээр сорулга-биле совхоз, колхоз болгаш өске-даа организациялар бүрүзү оларга быжыглаан черлериниң хөрзүннериниң мөзү-шынарының болгаш онза байдалдарының дугайында боттарынга медээлерлиг турар хүлээлгелиг.

Көдээ ажыл-агыйының ажыглалдыг черлерин, оларның ажыл-агый талазы-биле ажыктыын, хөрзүнүңүн шынарын барымдаалап турган учеттап кылырын база черни даңзылап үнелээрин РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый Министерствозу боттандырар.

Хөрзүннерни көдээ ажыл-агый талазы-биле ажыглаары, а ол ышкаш хөрзүн-биле холбашкан өске-даа бойдус курлавырларын (үүштер, суглар) ажыглаары көдээ ажыл-агый талазы-биле ажыглалдыг черлерни кызырарынга азы үнүш-дүжүттүг черлериниң шынарын бакса радырынга чедирип болбас ужурлуг.

Сугнуң болгаш хаттың хөделиишкининден сойлуп үрелген черлерге чер эдилекчилери болза, тус черниң онза байдалын барымдаалап турган, черниң ол үрелиишкининге удур бүгү талалыг ыяавыла хемчеглерни ап чорудар ужурлуглар.

Тудуг ажылын, шинчилге ажылын болгаш ажыктыг казымалдарны (ооң иштинде тудуг материалдарын болгаш торфту) казып тыварын чорудуп турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар болза көдээ ажыл-агыйга ажыглап болур черлерге ажылдар чоруткулаанда ол черлериниң хөрзүнүңүн үнүш-дүжүттүүн катап тургузар талазы-биле хемчеглерни боттандырар хүлээлгелиг.

Агротехниктиг болгаш арга-ыяш ажыглалының ажылдарын чорудуп турар үеде, а ол ышкаш тудугнуң орук, гидротехника болгаш өске-даа хевирлеринге хөрзүннүң суглан болгаш хаттан сойлуп үрелирин болдурарынга (суг чүй шава бээринге, хат үрдүүп кааптарынга, хөрзүннүң болгаш черниң суг-биле дески эвес ол шаптыра бээринге, онгарларның көвүдээринге, элезиннер болу бээринге, Агымнар болгаш чер чылар чорук тургустуна бээринге), хөрзүннүң дусталырынга, малгашталырынга болгаш хөрзүннүң үнүш-дүжүттүүн чидирип турар өске-даа хевирлериниң болурунга идиг берип турар арганарны база хемчеглерни ажыглаары хорудалдыг.

Ажыглай бээрге үстүнде айыттынган хоралыг чорудулгаларның хөгжүүрүнге чедире берип болур ындыг черлерни көдээ ажыл-агыйга ажыглап киирери база хорудалдыг.

3 ЧҮҮЛ. ЧЕР ИШТИНИҢ БАЙЛАКТАРЫНЫҢ КАМГАЛАЛЫ

Чер иштинде чыткылаар, улус ажыл-агыйын минералдыг оттулар түүлдер-биле болгаш чиг-эт-биле хандырарының үндезини болуп турар кадыг, суук болгаш хей хевирлиг ажыктыг казымалдарны, а ол ышкаш даг породаларының назыларын тодарадырынга хереклиг болгаш эртем база бүдүрүлге талазы-биле чугула ужур-дузалыг геология талазы-биле эрте-бурунгу болгаш тудуушкун болуп турар чадагай черлерни камгалаан турар.

Ажыктыг казымалдарны казып тыварын боттандырып турар министерстволар, төп албан черлери, улус ажыл-агый чөвүлелдери болгаш оларга чагыткан бүдүрүлгелер болза геологияның база чер иштин камгалаарының республика органнарының контролю-биле доктаатты нган нормаларга болгаш чурумнарга дүүштүр, оларны эң-не бүрүн база комплексилиг ажыглаарын болгаш экономика талазы-биле ажыктыын барымдаалап турган, ажыктыг байлак тыылган черлерге ажыл чорударының болгаш казып хөделириниң айыыл чок болурун хандырар хүлээлгелиг.

4 ЧҮҮЛ. СУГЛАРНЫ КАМГАЛААРЫ

Чонну болгаш улус ажыл-агыйын суг талазы-биле хандырарының курлавырлары, энергияның тыптыр чери, транспорт оруу, ажыктыг суг үнүштерининг өзүп үнериниң черлери, балыктарның болгаш суг амытаннарының чурттап турар чери, анныыр черлери, дыштанылганын, туризмниң черлери, эмнелге курлавырлары, эртемге, чырыдыышкынга болгаш культурага сонуургалдыг объектилер болур—чер кырының-даа, чер иштиниң-даа сугларын төнүп доостурундан, хирлениринден болгаш бокталырындан камгалаар, а ол ышкаш ооң корум-чурумун таарыштырган турар ужурлуг.

Ажыл-чорудулгазы суг чурумунга хамааржы бээр бүгү организацияларның кылыр хүлээлгелиг түүлдери болза:

а) Суг чурумун экижидип турар болгаш сугларның хоралыг салдарлары болу бээрин (үерлээшкинни, суг алырын, тулаалаарын, дусталырын, хөрзүннүң сугдан болгаш хаттан сойлуп үрелирин, онгарлар болу бээрин болгаш өске-даа түүлдерни) болдурбайн баар арга-ыяш суттарылгазының, агротехникының болгаш санитарияның ындыг хемчеглерин—ажыглап турар девискээрлериниг чорудары;

б) Доктааттынган нормадан ажырбайн, суг үнер черлерни ажыглаары, буга сугларын, чер кырының сугларын болгаш артезиан сугларны камналгалыг чарыгдап, оларны бүдүрүлгечи эвес чарыгдаарын болдурбазы; суг шыгжамырларын тударда продукт чок оонак суглар тургузарындан чайлаары;

в) Суг хөөлбектеринче хирленгеп суг киир аксып турар бүгү-ле оудурулгелерге кылымал азы бүдүмел арыглаашкыныг арыглал тургузуларын туткулаары;

г) Балык өзүп көвүдээр хемнериниң хирленирин болгаш бокталып баларланырын, а ол ышкаш оларже эртте оруктарны ыяш салдадырының продуктударындан бохталырын болдурбазы;

д) Гидротехниктиг тудугларны төлевилээрде балык курлавырларын камгалап турар болгаш оларның өзүп төрүүрүн хандырып турар хемчеглерни баш бурунгаар көрген турар.

Оларның арыг болурун хандырып турар хемчеглерни күүсетпээн шаанда, турум суглар аксып үндүрүп турар бүдүрүлгелерни, цехтерни, агреттарны ажыглалга киирерин хоругдаар.

5 ЧҮҮЛ. АРГА-ЫЯШТЫ КАМГАЛААРЫ

Ажыглал ыяжынын болгаш өскедаа техниктиг чиг-эттиң, аъш-чем база мал чеми продуктуларның үндезини, ажыктыг дириг амытаннарның болгаш үүштерниң өзүп турар чери, суг камгалаар, суг таарыштыр чурумчудар, хөрзүн камгалаар, шөл камгалаар, климат, кадык камгалалы болгаш культура-эстетика талазы-биле ужур-дузалыг болуп турар арга-ыяшты камгалаан турар болгаш ооң ажыглалын таарыштырган турар. Ыяш ажыл-агыйын болгаш ыяш белеткээрин планнаар чорукту улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң ыяш талазы-биле хереглелин долузу-биле хандырарын түгле барымдаалааш эвес, харын база арга-ыяштарны камнаарының болгаш катап тургузарының эрге-ажыктарын барымдаалап боттандырып турар ужурлуг. Ыяшты үлетпүрге хереглээри-биле кезип ажыглаарын колдуунда хөй арга-ыяштыг районнарга мөөнүзүн турар ужурлуг.

Ыяжын кезип каапкан черлерге ыяштың үнелиг породаларын дүргени-биле катап өстүрериниче, өртерден, кайы-хамаан чокка кезериндеи, малдың үрегдээриниден арга-ыяшты камгалаарынче болгаш хоралыг курт-кымыскаяктан камгалаарынче угланган ыяш ажыл-агый талазы-биле бүгү талалыг хемчеглерин бүгү-ле ыяш ажыглакчылары боттандырар хүлээлгелиг; ыяжын кескен черлерни арыглаарын чогуур өйүнде чорудар.

Бүгү бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш хамаатылар арганарга өрт талазы-биле айыыл чок болурунуң чурумун шыңгыызы-биле сагыыр хүлээлгелиг.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери, ыяш ажыл-агыйының организациялары, колхозтар, совхозтар болгаш өске-даа чер эдилекчилерге арга-ыяш курлавырларын эжижидериниче болгаш көвүдериниче, эвээш арга-ыяштыг районнарга арга-ыяшты тургузарынче, ховуу камгалалының болгаш өске-даа камгалал таарышкыннарны тургузарынче хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Министерстволар, төп албан черлери, улус ажыл-агый чөвүлелдери болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери болза чаа хоорайларны болгаш чурттакчылыг улуг төптерни төлевилээрде база тулаада болгаш өөгги хоорайларны базы чурттакчылыг төптерни чаартып кылырда ногаан зонаны, а ол ышкаш чурттакчылыг черлериниң иштинге ногаан үнүштерни тургузуптун болур ындыг арганы ыяшты хевээр камгалап арттырарын хандырар ужурлуг.

Хоруур түүлдер болза:

а) ажыл-агый бүрүзүнүң талазы-биле чылдын-на ажыглаар кылдыр доктаатканн хемчеэлинден ажыр ыяш кезерин;

б) РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинден кыдыг-кызыгларын доктаадыр хөрзүн камгалаар, ховуу камгалаар, суг кадагалаар болгаш суг таарыштырар ужурлуг ыяштарны (ону ажаар хемчеглерден ангыда), а ол ышкаш үнелиг ус-тывыш балыктарының өзүп-көвүдээр хөлдериниң, хемнериниң болгаш септериниң эриктеринде ыяштарны кезерин;

в) арга-ыяштыг хөрзүннүң үрелип узуткаттынарын болгаш чаа үнүп кел чоруур ыяштарны узуткаарын болдурар чорукту—ийлерден ыяш ужурар болгаш ыяшты баштай үндүр сөөртүүрүнүң аргаларын ажыглаарын;

г) пөш ыяштыг черлерге шеттерниң ала-чаягаар катап өзүп үнерин хандырбас аргалар-биле ыяш кезерин;

д) ыяшты чөпшээрел чок кезерин, арга-ыяштыг черлер фондузунга чөпшээрел чок тулуг кылырын болгаш арга-ыяштыг шөлдерни чөпшээрел чокка өске шөлдерже көжүрерин;

е) камгалалдыг болгаш хоруглуг ыяш куржагларынга, чаа үнүп олурар ыяштыг черлерге болгаш арга-ыяш культураларынга, парктарга, арга-ыяш парктарынга, хоорайларның ыяштыг черлеринге, чурттакчылыг черлерни долгандыр ыяштыг девискээрлерге болгаш садтарга мал одарладып кадарарын.

6 ЧҮҮЛ. ӨСКЕ-ДАА БОЙДУС ҮНҮШТЕРИН КАМГАЛААРЫ

Арга-ыяштардан ангыда, камгалаар болгаш ажыглалын таарыштырар ужурлуг түүлдер болза боду үнген (черлик) үүштер болур. Олар азырал болгаш ажыктыг черлик дириг амытаннарның чем-сууру, аъш-чем продуктуларының, эм болгаш техниктиг чиг-эттериниң, тарып өстүрериниге ажыглаар черлик үүштериниң үрезиннериниң алыр үндезини, олар болза культура кылдыр шилчидер хевирлериниң курлавырлары, хөрзүннерни быжыглаарының аргазы, агаар-бойдуска, суг корум-чурумунга салдарын чедирип, хөрзүнүң байлакшыдар кылдыр ажыглаар чамдык үнелиг, ховар болгаш чидин бар чыдар үүштер хевирлерин база камгалаар ужурлуг.

Боду үнген үүштерниң камгалаттынарынга деткимче кылыр болгаш продуктулуун көвүдедир, а ол ышкаш оларны эжижидер сорулга-биле мал одарладыышкынының өтсигеннериниң өзүп үнериниң хуусаалаарын болгаш хөрзүннүң байдалын барымдаалап көрүп, бүгү-ле кадат шөлдерин дең хемчээлдиг ажыглап, сиген кезер үелериниң айы-биле кадатты кызыгаарлап турган, таарыштырар болгаш кадат шөлдеринге эмин эртир хөй малдарны одарлаттыс ужурлуг. Совхозтар, колхозтар болгаш өске-даа организациялар оларга быжыглаан боду үнген мал чемниг шөлдерни эжижидериниң талазы биле хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Ажыктыг үүштериниң катап үнеринге шаптыктаар болгаш өөт-сигем үнер аъттарның үрелип үзуткаттынарын болдурар үрегдекчи аргаларны боду үнген үүштерден чиг-эт белеткелчилериниң ажыглаарын хоруур.

7 ЧҮҮЛ. ЧУРТТАКЧЫЛЫГ ЧЕРЛЕРДЕ ОЛУРТКАН НОГААН ҮНҮШТЕРНИ КАМГАЛААРЫ

Бүгү-ле чурттакчылыг черлерде олурткан ногаан үүштерни, а ол ышкаш оларны долганган болгаш орукту дургаар үнген кадыкшыдылга, камгалалга болгаш культура-амыдыралга ужур-дузалыг ногаан ыяштарлыг девискээрлерде олурткан үүштерни камгалаар ужурлуг.

Олурткан ногаан үүштерни кезерин (ажаалда хемчеглериниден ангыда) болгаш оларны өске черлерже көжүрүп олурттурун РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканн корум-чурумнарын өзүгаар ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериниң чөпшээрелин өзүгаар түгле ийи-чангыс таварылгаларда чөпшээрел болур.

8 ЧҮҮЛ. Эртем, культура-биликг болгаш кадыкшыдылга талазы-биле үнелиг, онза хевирлиг болгаш аңгыаңгы зоналарның база физика-география областарының бойдус байдалдарының онзаланчак хевирлери кылдыр дириг болгаш өлүг-даа бойдустуң онзаланчак тускай хевирлерин, ховар болгаш солун төөгүлүг черлерин камгалаар.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери амгы үениң кижилериниң болгаш дараазындагы салгакчыларның эрге-ажыктарын барымдаалап көргеш, хол дүгдинмээн бойдустуң болгаш каас-чараш черлериниң хевирлериниң; төөгү-демдеглел талазы-биле үнелиг бойдус черлериниң; туризм болгаш экскурсиялаашкын кылыр, ажылчы чоннарның дыштаныр болгаш эмненир черлериниң; бойдуста болдунуп турар болуушкуннарның ала-чаягаар бүдүүшкүнүн шинчилеп көөр бойдус лабораторияларының; аныыр ажылдыг шөлдерни байлакшыдар сорулга-биле үнелиг амытаннарның өзүп-көвүдээр болгаш таарыштыр чурттаар төптериниң ховар болгаш чидип бар чыдар үүштериниң болгаш дириг амытаннарның чамдык хевирлериниң бүдүн олчаан турар чоруун хандырар хүлээлгелиг.

9 ЧҮҮЛ. КҮРҮНЕНИҢ КАМГАЛАЛДЫГ БОЛГАШ КЫЗЫГААРЛЫГ ЧЕРЛЕРИ

Бойдустуң тус-тус кезектерин болгаш объектилерин камгалаарын, оларның ужур-дузазын барымдаалап, мындыг түүлдерни организастаар турган боттандырып болур:

а) күрүненің камгалалдыг черлерин организастааш, ол черлериниң девискээрин эртем-шинчилел болгаш культура-чырыдыышкын сорулгаларын өзүгаар ажыл-агыйга ажыглаарын мөңгези-биле болдурбас;

б) кызыгаарлыг черлерни организастааш, ооң девискээрлериниге бойдус объектилериниң түгле чамдык кезиин ажыл-агыйга түгле доктааттынган сезонларда, доктааттынган хуусаларда болгаш камгалалдыг черлерге хора чедирбес түгле ындыг хемчээлге ажыглаарын чөпшээрөөр.

Камгалалдыг онзаланчак черлер болгаш бойдустуң турасказалдары деп чарлаан улуг-даа девискээрлерге болгаш улуг эвес онзаланчак черлерге (алаактарга, хөлдерге, шыналарның болгаш эрик кырының кезектеринге болгаш өске-даа черлерге) база аңгы-аңгы объектилерге (суг шуралыктарынга, кашпалдарга, онзаланчак геологтуг тускай черлерге, ховар азы төөгүлүг ужур-дузалыг ыяштар-

(Төнчүзү 3-кү арында).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Бүгү делегейниң делгелгезин 1967 чылдың мэй 20-ден ноябрь 20-ге чедир Москвага эрттирер дугайында доктаалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Бо делгелгени делегей делгелгелериниң дугайында керзге болгаш Делгелгениң делегей бюрозунуң шиитпиринге дүүштүр эрттирер деп турар.

Москвага 1967 чылдың бүгү делегей делгелгези «Депшилге болгаш тайбың» деп лозун-биле чоруттунган турар.

Бүгү делегейниң делгелгезинге киржир кылдыр бүгүле күрүнелерни, а ол ышкаш делегей организацияларын чалаар.

Бүгү чурттарның күрүне тургузуундан болгаш социал системазындан хамаарылга чокка экономика, эртем, техника болгаш культура талазы-биле чедип алган чедиишкиннерин көргүзер калбак арганы оларга делгелге тыпсыр.

Бүгү делегейниң делгелгезинин эрттирери совет улустуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнге — Октябрьның ссциалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга капсырлажыр.

Бодунуң доктаалынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң демдеглээни болза, Совет Эвилелинге бүгү делегейниң делгелгезин эрттирер чорук улустар аразының амыдыралынга улуг болуушкун болур болгаш чурттарның аразында экономика, садыг, техника, эртем болгаш культура харылзааларын калбартырынга дөгүм болур.

Улустар аразынга тайбыңның политиказын өскерлиш чокка чорудуп турар Совет Эвилели улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының чаагай байдалын болгаш культуразын бедиде-ринге бодунуң чедип алган чедиишкиннерин бүгү делегей делгелгезинге көргүзер.

1967 чылдың бүгү делегей делгелгезинге бүгү эвилелдешкен республикалар киржир.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1967 чылда Москвага болур бүгү делегей делгелгезинге ССРЭ-ниң Күрүне комитедин тургускан болгаш соң даргазынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы эш А. Н. Косыгинни бадылаан.

1967 чылда Москвага болур бүгү делегей делгелгезинин чазак талазы-биле комиссарынга эш Н. П. Дудорсвту томуйлаан.

Артиллериянның Кол Маршалы М. И. Неделинни орнукшуткана

МОСКВА. (СЭТА). Шылгаралгай совет полководчу, артиллериянның Кол Маршалы Митрофан Иванович Неделинни октябрь 27-де Кызыл шөлге орнукшуткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының алдаржаан маадырының, Төрээн чуртуң чалбыыштыг патриодунуң турскаалын ханызы-биле хүндүлеп турарын сээлгү катап илередир дээш, найысылалдың мун-мун ажылчы чоннары болгаш Совет Армиянның дайынчылары Кызыл шөлге чеде берген. М. И. Неделинни орнукшударының талазы-биле комиссияның даргазы, Совет Эвилелиниң Маршалы М. В. Захаров митингини ажыткан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш Секретары Ф. Р. Козлов, Москванын ажылчы чоннарының мурнундан — партияның Москва ХК-ның бирги секретары П. Н. Демичев болгаш Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериндең — ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский олар чүве чугааланнар.

Кажыдал митингизи төнген соонда, ССРЭ-ниң Күрүне гимнизивин аялгазы чангылынып турда, мөчээн М. И. Неделинниң мага-бодунуң хүлүн урган хзаржакчыгашты Кремльдиң ханазынга мөңгежиткен.

Бригадаларның деткишкини

«Тыва тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң делгем экраның кинотеатр тудуунда ажылдан турар М. Бичугинаның штукатуржулар болгаш И. Пугачевтуң тудугжулар бригадалары КНО-нуң Кол Ассахлеязының XV сессиязына совет төлээлериниң ажылының чедиишкиниг болганынга боттарының улуг өөрүшкүзүн илередип, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей деткип турарлар.

Хоочун тудугжу Данзын Белектиң чугаалаары болза,— Каттышкан Нациялар Организациязының XV сессиязының индиринден бистиң Совет чазалыстың баштынчызының кылган медеглелдеринге бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг кижилери өөрүп, деткип турарынга бодумнуң үнүмнү кадып, күзелим ханыып турар. Мээң болгаш өске-даа тудугжу өөрүмнүң идегели халас барбаан —тээн.

Штукатуржулар бригадазының бригадири М. Бичугина:—чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер, колоний чурттарда дарлалдың өзу-чурумун узуткаар дугайында Никита Сергеевич Хрущевтуң кылган медеглелин хереэжен бодүүн ажылчын мен улуг өөрүшкүбиле деткип турар мен—деп чугаалаан..

М. Бичугинаның бригадазы «Тыва тудуг» тудуг-монтаж эргелелинде мурнакчы бригадаларның бирээзи. Олар сентябрь айның ажыл планын 109 хуу күүсеткен. Коллективте калбарган байырлал мурнунун социалистиг чарыжынга киришкеш, октябрьның ажыл планын 180 хуу күүседир деп бедиткен хүлээлгени ол бригаданың кежигүннери алган ажылдан турарлар.

Ол ышкаш И. Бугачев бригадирлээн тудугжулар бригадазы эрткен айның бүдүрүлге планын база багай эвес күүсеткен болгаш байырлалга алдаржыткан күш-ажылчы вахтага киришкеш, октябрьның тудуг планын 150 хуу күүседирин хүлээнген шудургу ажылдап турар.

Ленинчи комсомолга алдар!

ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

Партия Төп Комитединиң, В. И. Ленининиң инициативазы-биле ажылчын болгаш тараачын аныяктар эвилелиниң I Бүгү-россий съездизи 1918 чылдың октябрь 29-та ажыттынган. Аныяктарны Коммунистиг Эвилелин тургузар дугайында шиитпирни ол съезд хүлээп алган болгаш комсомолдуң төрүттүнүп тургустунганын бадыткаан.

Төөгүлүг чеди чыл планының ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге Тываның 17 муң ажыг кежигүннерлиг комсомол организациязының салыышкынын Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш күр күжү Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнде демделдээри эргежок чугула. Областың үлетпүр-бүдүрүлге, транспорт, тудуг черлеринде, совхозтарында болгаш колхозтарында комсомолчуларның саны сөөлгү чылдарда элээн өскен. Оларның хөй нуруузу хүн бүрүде нормазын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседип турар.

1960 чылдың бүдүрүлге программазын декабрь 5-ке чедир күүседиринге төлептиг салыышкынын киирер дээш Кызыл хоорайның комсомолчулары болгаш аныяктары сорук киришкинниг ажылдап келген. Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир дээш чаагай шимчээшкинге хоорайның 1000 ажыг аныяктары киржип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары комсомолчулар: Кызылдың № 1 АТК-зында эш Захаров, автосептелге заводунда эштер Кукарин, Филимонов олар 1961 чылдың планының күүселдезинге киириштир ажылдап эгелээннер.

Төөгүлүг чеди чыл планының ийиги чылында көдээ ажыл-агыйның чугула сорулгаларын чедишкинниг шиитпирлээринге аныяктарның идепкейлиг киржилгезин Каа-Хемниң комсомол организациязы (ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Дмитриев) хандырып, районнуң партия организациязының идепкейлиг дузалакчызы хүлээлгезин эрестиг күүседип шыдаан. Каа-Хем район күрүнеге сүт садар талазы-биле бо чылдың 9 айларында социалистиг хүлээлгезин 113 хуу, тараа белеткелдериниң талазы-биле хүлээлгезин 100,5 хуу күүседип, күрүнеге 18060 тонна тарааны саткан. Бо бедик көргүзүглерни чедип алырынга ол районнуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының идепкейлиг киржилгезин демделээр херек.

Тандының «Межегей» совхозунда комсомол организациязы (секретары эш Никитин) тараа дээш демиселге аныяктарны ол шыкаш мергежилдиг эвилелден, партия организациязынга болгаш дирекция черинге боттуг дузаны чедирген. Күрүнеге тараа белеткээр талазы-биле социалистиг хүлээлгезин ол совхоз бо чылын 117,7 хуу күүседкен. Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунда аныяк саанчы комсомолчу Зоя Карасал бодунга быжыглаан 10 инектериниң бирээзинден-не чеди чылдың ийиги чылында 1800 кг сүттү саарын хүлээнгеш, октябрь 15-ке чедир 1795 кг кылдыр күүседип, чыл эгезинден бээр бүгү инектериниң барык 18 тонна сүттү сагган. Чыл төнчүзүнге чедир инек бүрүзүнден сүт саалдазын 2000 кг чедирер дээш ол сорук киришкинниг ажылдап турар.

Аныяктарның Коммунистиг кижизидилгезин күштелдирер, оларның күжүн СЭКП-ниң XXI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедишкиннинг боттандырарынче эвилелдээр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны областың комсомол организациязының кылганын үстүнде фактылар тодаргай херечилеп турар. Ындыг болза-даа, чамдык комсомол организациялары ВЛКСМ ТК-ның VIII Пленумунуң салган сорулгаларынга дүүштүр боттарының ажылын амга чедир эде тургузуп шыдаваан. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Сут-Хөл райкомнары четпес организастаан. «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазында аныяк саанчыларның коммунистиг күш-ажыл бригадазынга ВЛКСМ райкому болгаш комсомол организациязы практиктиг дузаны чедирбээн.

Комсомолчулар болгаш аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын ВЛКСМ-ниң Чаа-Хөл райкому болгаш «Найырал», «Бурунгаар» колхозтарда комсомол организациялары чавыс деннелге тургускан. Оон түннелинде чамдык аныяктар колхоз бүдүрүлгезинге киришпес, арагалаар, хөй-нинтиниң чурумун үрээр тавырылгаларны болдуруп турган. А СЭКП райкому, оон оргкилдизи районда комсомол ажылынче кичээнгейни барык уландырбайн келген. Ол ышкаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда комсомол организациязының ажылын экижидеринче угланган хемчегелерни партбюронуң секретары эш Талганчик кошкак боттандырып турар. Комсомолдуң чамдык райкомнарының болгаш эге организацияларының ажылында четпестерни чайладыр талазы-биле ВЛКСМ обкому шиитпирлиг хемчегелерни албаан болгаш коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, өөренир, чурттаар дээш аныяктарның патриоттуг чаагай шимчээшкинин эрегей удуртуп келген.

Төөгүлүг чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге бүгү комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгезин хандырары эргежок чугула. Оны чедип алырда, хамыктың мурнунда чер-чериниң комсомол организацияларының аныяктар ортузунга кижизидикчи болгаш организакчы ажылын бедик деннелге тургузар херек. Коммунизмниң аныяк тургузукчуларының күш-ажылының, өөредилгезиниң, кижизидилгезиниң болгаш амыдыралчурттагзының айтырыы партия, комсомол организацияларының хүн бүрүде кичээнгейинин төвүнге турар ужурлуг.

Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга төлептиг ужуражыр, коммунистиг күш-ажыл бригадазы, шалыпчызы деп ат дээш аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн үлетпүр-бүдүрүлге, транспорт, тудуг черлеринге, колхоз, совхоз бүрүзүнге чедип алыры эргежок чугула.

— Коммунистер болгаш комсомолчулар! СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш, ССРЭ-ге коммунизмни тургузар дээш бүгү улустун демиселинин мурнуку олуруунга туржукар!... Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш күр күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!—деп, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнга СЭКП ТК-ның чалбыыштыг Кыйгырыгларында чугаалап турар.

Комсомолчуларның салыышкыны

Төөгүлүг чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустун социалистиг чарыжынга өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң комсомолчулары идепкейлиг киржип, мал ажылының продуктуларын көвүдедир херекке салыышкынын киирип турарлар. Мурнакчы комсомолчуларны мал ажылынче ВЛКСМ комитеди чорудуп келген. Амгы үеде колхозтуң мал ажылында 90 комсомолчулар бар. Оларның хөй нуруузу хүлээнген ажыл-херээн ак-сеткилдиг күүседип, коммунистиннин идегелдиг дузалакчылары болуп турар.

Колхозтуң ирт кадарчызы комсомолчу Тана Бюрбюжал чеди чылдың ийиги чылында 500 иттерниң бирээзинден-не 5,5 кг дукту, азы ниитизи-биле 2 тонна 750 кг дукту төрээн колхозунга кыргып берген. Комсомолчу эш Ыйма Кызыл-уруг бо чылын сакманщиктеп ажылдааш, 150 хураганны менди доруктуруп өстүрген. Комсомолчу саанчы Александра Донгак 1960 чылда бодунга быжыглаан 10 инектериниң бирээзинден-не 1360 кг сүттү саап, мурнакчы ажылдавышаан, Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужурашкан.

Бистин колхозта ВЛКСМ комитединиң составында комсомолдуң 2 эге организацияларын тургускан. Колхоз бүдүрүлгезинге комсомолчуларның ролюн улам бедидер дугайында айтырыгны хуралдарга тургузуп, мурнакчы дуржулганы нептередип келген. Комсомолчулар болгаш аныяктар ортузунга ажылды ылаңгыя Торгалыг суурда эш Матпаа секретарылаан комсомол организациязы бедик деннелге тургускан. Артель бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга комсомолчуларның күжүн таарыштыр тургузарынче кичээнгейни ВЛКСМ комитеди угландырып турар. Чижээ, колхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылынга 90 комсомолчуларны быжыглаан факт ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Хову ажылында 41, тудуг бригадазында 29 комсомолчуларны быжыглаан.

Хову болгаш тудуг бригадаларында комсомолчулар артель бүдүрүлгезинге мурнакчы киржип турарлар. Мал чемнерин белеткээринге комсомолчулар болгаш аныяктар эрестиг ажылдаан. Мал чемнерин белеткээр аныяктарның тускай бригадазы чайладыр ажылдап, 100 га черге тараан кукурузаның чайны ажаалдазын эки хандырып тургаш, га бүрүзүнден 350 центнер ногаан массаны алган. Колхоз бо чылын 12750 тонна сиген белеткээр планын 13403 тонна кылдыр күүседкен. Ол ышкаш 3050 тонна силос салыр планны 4208 тонна кылдыр күүседип, силосту ажык черге салырының чаа, депшилгелиг аргазын ажыглаан. Мал чемнери белеткээр чугула ажылга комсомолчу тракторист эш К. Сарыг-оол, сиген сараттакчылары эштер, Донгак Базыр-оол, Думат Нахсыл-оол, Сүдер-оол Думат олар эң мурнакчы киришкеннер.

Чурталга бажыннарын болгаш мал кажааларын тудар планын бистиң колхоз бо чылын база чедишкинниг күүседип турар. Аныяк тудугжу комсомолчулар эштер Кыргыс Архимет, Дембрел Дочун-оол оларның чүткүлүг күш-ажылын демделээри чугула. Олар хүн бүрүде нормазын 130 хуудан өрү күүседип, ажылды бедик шынарлыг кылып турарлар.

Комсомолчулар болгаш аныяктар ортузунга кижизидилге ажылының, оларның өөредилгезиниң, амыдырал-чурталгазының айтырыгларынче чогуур кичээнгейни ВЛКСМ комитеди угландырып турар. Чаа өөредилге чылында комсомол төөгүзүн болгаш агар-политиканы өөренир бөлүмнерни организастаан. Ол ышкаш СЭКП төөгүзүн өөренир бөлүмде 23 комсомолчулар өөренип кирген. Комсомолчуларның политиктиг өөредилгезиниң хевирлерин тодаргайлаарда эки-тураның принципин шыңгыы сагып барымдаалаан бис.

Төрээн колхозуның экономиказын улам-на быжыглаар, чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чаагай демиселге Торгалыгның комсомолчулары боттуг салыышкынын моон сонгаар-даа киирерлер.

Д. ӨДЕКЕЙ,
Колхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

Инек бүрүзүнден 2000 кг сүт дээш

Сүт-бараан фермазынга саанчыладып ажылдадырын дилээн билдириишкинимни комсомол организациязынга чеди чылдың баштайгы чылында киирериме, мээн ол дилээмни деткээн, артель баштаар чериниң шиитпирин ёзугаар мени ферма же чоруткан.

— Партия, комсомол организациялары болгаш колхоз баштаар чери мал ажылынче коммунистери, комсомолчуларны чорудуп, мал фермазын быжыглап турар чүве. Бо улуг идегелди күүседип шыдаар дээрлинге сецээ бүзүреп турар бис — деп, парторгтуң чугаазын бөгүн сактып тур мен. Партия, комсомол организацияларының, артель баштаар чериниң ол идегелин күүседир дээш сүт-бараан фермазынга барган, кызымаккай ажылдап эгелээн мен.

— Ленинчи комсомолдуң кежигүнү кижи болганымда, силерниң идегелинерни күүседип, төөгүлүг чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге салыышкынын киирер мен — деп, ынчан чугааладым.

Ферманың саар 10 инектерин менээ быжыглаан. Кыш соогу дүжер билек-ле харыысалгалыг чугула ажылды хүлээп алган, элээн бергелерге товаржып турдум. Улуг Ленининниң, алдарлыг Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы ВЛКСМ-ниң кежигүнү адымны быжыы-биле тудуп, төөгүлүг чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге салыышкынымны киирер дээш шудургу ажылдап, дуржулганы саанчыларның дузазы-биле бергедээшкиннерни тиилеп шыдаан мен. СЭКП ТК-ның 1959 чылда болган декабрь Пленуму кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнунга өөдүр-чаагай улуг сорулгаларны салган. Саанчылар кадарчылар-биле кады декабрь Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киирип, сүт саалдазын көвүдедир дээш чарышка киржип, чеди чылдың ийиги чылында инек бүрүзүнден 1800 кг сүттү саарын хүлээнген мен.

Чыл эгезинде инектеривис оолдап эгелээн. Бызаларны иелеринге эмзирбейн, тускай азырап ажаарын, инектерни хайдактап саарын боттандырган мен. Инектерни сиген, силос болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерип, оларның ажаалдазын эки турган бис. Бызаалар менди доруккан. Малдың бедик продуктулуу хамыктың мурнунда эки чемгерилгеден, ажаалдадан хамаржыр. «Инектиң суду дылында» деп чонуң чугаалажып турары-ла чөп. Бисте чамдык дуржулганы саанчыларның арга-сумезин ажылдап турган, бо чылдың эгезинден бээр дээре көргүзүглерни чедип алдым. Чайын эки чум одарлыг, суглуг, кужурлуг черлерге саар инектерни одарладым, оларны эртен, кежээ одарга саарын организастаан бис. Бодумда быжыглаттынган инектеримден октябрь 15-ке чедир ниитизи-биле барык 18 тонна, бир инектен-не 1795 кг сүттү саап алдым. «Зорка», «Калчан-кара», «Шаңгыр» деп шолалыг өске-даа беш инектерим хүнде 8—10 кг сүттү берип турар.

Инек бүрүзүнден мээн саттанымы кг сүт бүрүзү чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге салыышкын болур Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге күш-ажылчы бедик көргүзүглүг болганымга өөрүүр мен. Чыл төнчүзүнге чедир инек бүрүзүнден-не сүт саалдазын 2000 кг чедирер мен.

З. КАРА-САЛ,
Чөөн-Хемчикте Сталин аттыг колхозтуң саанчызы.

Колхозчу кадарчы мен

Чалыы назынның, ынакшылдың болгаш өөрүшкүлелдиң хүннеринде өг-буленің чурталгазын тударым чайлаш чок апарган үеде:—«чеди чылдың өндүр-чаагай сорулгаларын боттандырарынга бодунуң үлүүнү канчаар, кайы хирени киирер сен, эш комсомолчу?—деп айтырыг мээн мурнумга салдынып келген. Мээн-ада-ием колхозтуң хоочун хойжулары улус чүве. Ынчангаш оларның кадарчы ажылынга бичемден-не хандыгып чораан мен.

Ада-иениң ол чаагай ажыл-ижин салгап, чаа ёзу-биле улам ынай уламчылаар, колхозчу хойжу болурун шиитпирлээш, ынаам уругга сүмелээримге, — «шын-дыр, мен база хойжу болуксаар мен, мал ажылыкга аныяктар, ылаңгыя комсомолчулар херек болгай»... — деп, ол мени улам сорук киирип деткиди. Өгбүле тутканымның баштайгы чылында-ла төрээн колхозумнуң хой кадарчызы апарган мен. Ынчан чеди чылдың баштайгы чылы — 1959 чылдың эгези турган.

Кадарчылап эгелээривисте колхозувустуң 120 ажыг кошкар, хуналарын малдаан бис. Ол ажыл эң харысалгалыг болгаш нарын, ынчаарга артельдиң социалистиг хөй-нинти өнчүзүнүң чугула кезиг бистиң хайгааралывыста туруп турар дээрзин кончуг эки билир бис. Оон соонда 300 ажыг хойларны кадарары-биле хүлээп алдывыс. Шээр малывысты менди кыш ажыргаш, 1960 чылда хой бүрүзүнден-не 2 кг ыны ниитизи-биле 620 кг дукту кыргаан бис. Бо дээрге Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнү — октябрь 29-ка бистиң күш-ажылчы белээвис болган. Ам бодувустуң төрээн коданывыска 450 хойларымны менди кыш ажырар дээш 2 кыштагларны бүрүн септеп доостувус.

Х. СЕРЕНДЮК,
Эрзинде «Кызыл сылдыс» колхозтуң хойжузу.

Коммунистиг ёзу-биле

Кызылдың № 1 чүк АТК-зында комсомолчу эш Захаров удуртқан коммунистиг күш-ажыл бригадазы областың будурулгелериниң, транспорт, тудуг организацияларының коллективтерин байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга кыйгырганнарның бирээзи болган. Бригаданың кежигүннери бо хүннерде чүк соертүрүнүң онаалгаларын үргүлчү 150 — 200 хуу күүседип турарлар.

Коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар, өөренир дээш комсомолчу чолаачылар күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип албышаан, боттарының ниити билиин, тускай мергежилдерин соксаал чок бедидип келген. Ам олар хоорайда ажылчын аныяктарның кежээки школазында өөренмишаан, кижи бүрүзү 2 — 3 тускай мергежилдерни шингээдип алыр сорулга-биле техниктиг белгүмнерде база өөренип эгелээннер.

Чурттуң мурнакчы чолаачыларының үлегери-биле Захаровтуң бригадазының кежигүннери автомашиналарының үүрмек септелгезин слесарларның күжүн ажыглавайн, хостуг шактарында боттары чорудар деп шиитпирлеп алган. Комсомолчуларның ол чаартыкчы эгелээшкинин коллективтиң өске бригадалары деткээн. Ам оларның автомашиналарының техниктиг байдалы мурнундазындан-даа экижээн, кандыг-даа берге, ырак оруктарже чоруптарынга олар кезээде белен.

Д. САРЫКАЙ.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫ—ХУУСАА БЕТИНДЕ

Партияның XXI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга Кызылдың комсомолчулары болгаш аныяктары киришпишаан, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап, Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге чедиишкиниг ужуражып турар. Тываның автосептелге заводунуң комсомолчулары коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир дээш патриоттуг чаагай шимчээшкинни калбартып, чүгле бедик шынарлыг продукцияны будурүп турар. Заводта коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери автобус септээр ажылды хуусаазындан 30 хонук бурунгаар доозуп, бир автобустуң септелгезинден 3 муң рубльдиң камналгазын чедип ап келген.

Ол заводта эш Константин Кукаринге удуртқан коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери ам 1961 чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар. Бригадир эш Кукарин коммунистиг күш-ажыл бригадазы болгаш шалыпчызы деп ат дээш чарыштың мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының ажылынга киржип чораан. Бистин Төрээн чуртувустуң чүрээ Москва Кремльге көрген, билген чүүлдерин эш Кукарин чүгле бодунуң заводунуң эвес, харын хоорайның өске-даа будурулге черлериниң аныяк ажылчыннарынга чугаалап берип таныштырган. Бригадир эш Кукаринни ССРЭ-ниң Дээди Соведниниң Президиуму патриоттуг чаагай шимчээшкинге чедип алган бедик көргүзүглери дээш «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медальбиле шаңнаан.

Кызылдың туйбу заводунуң, дааранылга комбинадының, хлеб заводунуң комсомолчулары болгаш аныяктары төөгүлүг чеди чыл планының ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге салыышкынын киирип, соруктуг ажылдап турарлар. Дааранылга комбинадында коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери комсомолчу кыстар эштер Раиса Кончакова, Екатерина Бычкова олар будурулге планын ай бүрүзүнде ажыр күүседип, чүгле бедик шынарлыг продукцияны берип, шудургу ажылдавышаан, пөс-таавы үлетпүрүнүн Москва хоорайда институтунда заочно өөренип турарлар. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 43 чыл оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш боттарынга алган хүлээлгелерин чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседип турар комсомолчулар Кызылда хөй.

Улуг Октябрьга алдар болдурган чарышка Кызылдың № 1 чүк АТК-зының аныяктары эң мурнакчы киржип турар. Ол коллективтиң бүгү кежигүннериниң деп кезии комсомолчулар болгаш аныяктар. АТК бо чылдың 9 айларында сөөртүлге планын 131 хуу күүседкен. Ол ышкаш № 2 АТК-ның аныяк чолаачылары база-ла шудургу ажылдаан. Бо АТК-ларның аныяк чолаачылары, септекчилери дүжүт ажаап алышкынының болгаш тараа дужаалдазының үезинде эң шудургу ажылдап, көдээниң ажыл-ишчилериниг боттуг дузаны чедиргеннер. Аныяк чолаачылар эштер Н. Луконин, В. Горинов олар тараа дээш демиселдиң үезинде хүн бүрүде нормазын 200 хуу ажыр күүседип келгеннер.

Электроэнергияны, материалдарны камнаар талазы-биле элээн хемчегелери ВЛКСМ хооркому болгаш комсомол организациялары боттандырган. Чижээ, электроэнергияны будурулге болгаш албан черлеринде канчаар ажыглап турарын хынаар талазы-биле «Чиик каваллериянын» рейдилерин организастаан, олар 1000 ажыг киловатт электроэнергияның камналгазын берген. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга комсомол организацияларының сорулгаларын тодаргай чугаалажып көрген ВЛКСМ ТК-ның VIII Пленумунуң шиитпирлерин күүсетпишаан, Кызылдың аныяк ажылчыннары чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны киирип турар. Оларның киирген саналдары күш-ажылды механизастаарынче, камналганы чедип алырынче угланган. Чижээ, «Тыва тудуг» трезиниң тудуг-монтаж эргелелиниң аныяк ажылчыны комсомолчу эш Ю. Иванов бо чылын чаартыкчы 4 саналдарны киирген. Оон киирген саналдары бажың чугайлаар, будуур, штукатурлаар ажылдарның шынарын экижидип, темпизин дүргедеткен.

Төрээн хоорайын чаагайжыдар, ногаанчыдар херекке боттуг салыышкынын Кызылдың аныяктары киирип турар. Комсомолчулар бо чылын 3500 ыяштарны, 20000 чадаң үнүштерни тарып олурткан. Хоорайның аныяктары дүжүт ажаап алышкынынга мурнакчы ажылдаанар. Механизация училищезинин студентизи Иргит Шериг будун чартык ай дургузунда дүжүт ажаап алышкынының үезинде 333 күш-хүнну ажылдаан. Педучилищениң студентилери эштер Анна Черепанова, Александра Суктермаа, Тюлюш Танаа олар тараа дээш демиселге база-ла эң мурнакчы ажылдаанар.

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш кылдыңган чүүлдерни демделевишаан, хоорайның комсомол организациязының ажылында бар четпестерни айтыры чугула. Алты заводунуң комсомол организациязының ажылы сөөлгү үеде кошкаан. Аныяктар ортузунга социалистиг чарышты ёзулуг организаставаан. Ол ышкаш облпотребсоюзтуң тудуг-монтаж эргелелиниң аныяк ажылчыннарының ортузунга кижизидилге болгаш организакчы ажылды чавыс деннелге тургускан.

Ажылда бар четпестерни чайладыр, төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге аныяктарның идепкейлиг киржилгезин хандырар талазда, комсомол организацияларының аныяктар ортузунга ажылын күштелдирери негеттинип турар.

Ю. ПУТИНЦЕВ,
ВЛКСМ хооркомунуң секретары.

Чоннуң хүндүткелинде

Хандагайты суурда аъш-чем садының садыгжызы комсомолчу Зина Монгуш ында ам 3 чыл ажыр ажылдап турар. Зина ажылынга дыка кызымаккай, чонга өлдек. Ынчангаш Зинага улуглар-даа, уруглар-даа кончуг ынак.

Зина Монгуш бараан саарылгазының планын үргүлчү-ле 120—125 хуу күүседип турар. Ону райпо баштаар чери, ВЛКСМ райкому үргүлчү шаңнап келген. Аныяк садыгжы ам Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга чедиишкиниг ужуражыр дээш уламна шудургу ажылдап турар.

Н. ТАМДЫН.

Чурукта: Кызылдың автосептелге заводунда коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери болгаш шалыпчылары **(оң талазындан солагай талазынче)** В. Кубрак, И. Максименко, В. Фатеев, Я. Гордеев, В. Безносов **(бирги одуругда)** болгаш Н. Конных, И. Смородников, Н. Шатохин, К. Кукарин, П. Кукарин, А. Леонов **(ийиги одуругда).**

Фотозу **В. Лутковтуу.**

ААС-КЕЖИКТИГ БИЧИИ ЧАШТАР

Таджикстанда бирги комплексилиг школа-интернат Сталинабадтың соңгу-барыын талазында туттунган. 16 бажыннарда ясли, уруглар сады, өөреникчилер чурттаар чер, өөредилге класстар тургустунган.

Интернатты долгандыр ногаан ыяштарны тараан болгаш 30 га садта граниттарны, персиктерни, яблонь, грушаларны, виноградтарны өстүрүп турар. Интернатта ам дээрезинде ясли, уруглар сады болгаш эге школа ажылдап эгелээн.

920 өөреникчилер өөренир школаның, ийи къат өөредилге мастерскаязының, спорт павильонунуң тудуглары эгелээн болгаш стадионнуң, суг станциязының тудугларын база чорудар деп турар.

Чурукта: чылыг хундус бичии чаштар верандыда чемненип тур.

Фотозу **А. Наймушиннии.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

РСФСР-ниң бойдус камгалалының дугайында

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Хоойлузу

(Төнчүзү. Згези 1-ги арында).

га болгаш оон-даа өске) күрүнеин камгалалдыг болгаш кызыгаарлыг черлериниң корум-чурумун доктааалыр.

Күрүнеиниң камгалалдыг черлериниң девискээрлеринге шинчилелдер чорударын чүгле оларның эртемшинчилел ажылдарының планының хемчээли-биле төпшээрээр.

Чер девискээрлерин күрүнениң камгалалдыг болгаш кызыгаарлыг черлери кыдыр, а ол ышкаш күрүнениң камгалалдыг черлериниң корум-чурумун ёзугаар камгалалдыг онзаланчак черлер база бойдустуң тураскаалдары кылдыр чарлаарда, ону РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктааткан корум-чурумун ёзугаар кылыр.

10 ЧҮҮЛ. КУРОРТ ЧЕРЛЕРНИ, ЫЯШ-ПАРКТЫГ КАМГАЛАЛ КУРЖАГЛАРНЫ БОЛГАШ БОДУ ҮНГЕН НОГААН ЫЯШТАР ДЕВИСКЭЭРЛЕРИН КАМГАЛААРЫ

Ажылчы чоннарның дыштаныр болгаш әмненир черлеринде (курорттуг черлерде, курорттарның санитар камгалалдыг девискээрлеринде, ыяш олурткан камгалал куржагларында болгаш хоорайлар чоогунда ногаан ыяштарлыг девискээрлерде) әмнелгеге база кадыкшыдылгага деткимчелиг бойдус тургузугларын чүү-биле камгалаар.

Оон аңгыда, курорттуг черлерде курорттарның кол специализастаашкының хандырып турар бойдус объектилерин (минералдыг сугларны, малгашты, әштир черлерни, хадылыг аргаларны болгаш өске-даа черлерни) камгалалга алыр.

АССР-лерниң Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының, край, область болгаш хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттери кызыгаарлыг черлериниң корум-чурумун ёзугаар туристерниң каасчараш орук суурун дургаар база ажылчы чоннарның дыштанырда әңне хайымнаашкынны болур черлеринге камгалалдыг девискээрлерни тургузар.

Үстүнде санаттынган объектилериниң болгаш девискээрлериниң ажыглалын болгаш чаартыышкыннарын тудугнуң чүгле кол планын ёзугаар чорудар.

Айыттынган объектилерни болгаш девискээрлерни ажыглалга киирерин болгаш чаартып тургузарын министерстволар, төп албан черлери, улус ажыл-агыйының чөвүлелдери болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери планнаарының, а төлевилел кылыр организациялары—төлевилээриниң үезинде ук черлериниң бойдус байдалдарының ниити хевирин хевээр артырып база экижидерин баш удур көөру эргежок чугула, ынчангаш ол сорулга-биле кылыр чүүлдер:

а) ындыг черлериниң әмнелге шыңгырын болгаш онзаланчак хевирлерин хевээр артырбышаан, чаа коммунал болгаш транспорт тудуушкунуң районнарын база тудугларын таарыштыр тургузар;

б) ногаанчыдыла болгаш суггарылга хемчеглерин, оларның-биле кады чер кырының чыларын, сугнуң чүүй шавыышкынын, чайлышкынын, әндерлип бадыышкыннарны болгаш көшкеленнишкинни, эриктер кырын чире шаварын, әштир черлерни үрегдээрин, ажылчы чоннарның дыштаныр черлерин бокталдырып, хирлендиреринде баш удур болдурбазының талазы-биле ажылдарны соксаал чокка чорударын баш удур көөр.

11 ЧҮҮЛ. ДИРИГ АМЫТАННАРНЫ КАМГАЛААРЫ

Аңнаашкынның, кит, балык тудар болгаш өске-даа ус-тывыш курлавырлары, хоралыг дириг амытаннарның узуткакчылары болгаш ус-тывыштың база өске-даа дириг амытаннарга чем-сууру болуп турар, моон соңгаар оларны азырал болдурарының болгаш аңныыр ажылын чорударының үндезини кылдыр, азырал дириг амытаннарның чаа-чаа хевирлерин тургузуп, оларның уксаазын экижидериниң хевирлериниң курлавырлары кылдыр бойдуста анаала хостуг чоруп турар ажыктыг дириг амытаннарны, куштарны болгаш балыктарны база өске-даа чүүлдерни камгалаар болгаш ажыглаарын таарыштырар ужурлуг.

Ол ышкаш дириг амытаннарның ховар болгаш чидип бар чоруур хевирлерин узуткаашкындан болгаш өлүрүнден камгалаар ужурлуг.

Аңаа холбаштыр кылыр эргежок чугула чүүлдер:

а) аңнаашкынның болгаш балыктаашкынның тургускан дүрүмнерин шыңгыы сагыыр;

б) дириг амытаннарның турар черлерин болгаш хөделир оруктарын хевээр артырып, экижидер арга-биле оларның амыдыраар болгаш катап өзүп көвүдээриниң таарымчалыг байдалдарының экижииринге деткимче кылыр;

в) ус-тывыштың хемчээлин болгаш оон катап тургустунарын хандырбышаан, ус-тывыш курлавырларын ажыглаарын таарыштырар;

г) ажыктыг дириг амытаннарны өстүрүп байлакшыдар, оон-биле кады ажыктыг черлик амытаннарны, балыктарны, куштарны болгаш өскелерни-даа когун үзе узуткаарын болдурбас;

д) хоралыг дириг амытаннар — арга-ыяштарның болгаш көдээ ажылагый культураларының хоралакчылары-биле, хоралыг аарыгларның тарадыкчылары-биле, хоранныг, маңгыс болгаш ажыл-агыйга хора чедирер өске-даа хәәкчи узуткакчылар-биле демиселдиң хемчеглерин боттандырар.

Бир эвес олар ажыл-агыйга азы чоннуң кадыкшылынга хора чедирбес болза аңнап өлүрбес черлик дириг амытаннарны когун үзе узуткаарын хоруур.

12 ЧҮҮЛ. БОЙДУСТУҢ САНИТАР КАМГАЛАЛЫ

Атмосфераның агаары, чер кырының болгаш чер иштиниң сугларын, хөрзүннери, довурактар санитар камгалалынга турар ужурлуг.

Атмосфера агаарын, чер кырының болгаш иштиниң сугларын, хөрзүннерни, довурактарны бокталдырып хирлендиреринде болдурбас, а ол ышкаш черниң бокталыышкынын баш удур болдурбас хемчеглерни ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери, албан, будүрүлге черлери болгаш организациялар боттандырып чорудар хүлээлгелиг.

Амыдыралдың ажыл-агыйжы болгаш ус-тывышчы ажыглалдарының соонда арткан кескинди, бок чүүлдерни улус ажыл-агыйынга ажыглаар ийикпе азы үргүлчү-ле узуткап болгаш хора чок болдурар ужурлуг.

Министерстволар, төп албан черлери болгаш улус ажыл-агый чөвүлелдери-даа бойдус курлавырларын ажыглаары-биле холбашкан будүрүлге болгаш тудуг черлерин төлевилээриниң үезинде чиг-этти база оттулар чүүлдү эн-не эки ажылдап үндүрерин хандырып, атмосфераже, чер кырының суг хөөлбектеринче, чер кырының суунче болгаш хөрзүнче хоралыг артынчыларны бербес технологтуг херекселдерни ажылдап кылыр хүлээлгелиг.

Атмосфераже, сугже болгаш хөрзүнче продуктуларны үндүр октаарын болдурбас кылдыр технологтуг чорудуушкуннарны болгаш будүрүлгени организастап шыдаар арга чок болза, эң таарымчалыг арыглаар, хора чок болдурар херекселдерни тудары негеттинип турар.

Атмосфераже, сугже болгаш хөрзүнче октаан артынчыларда хоралыг будүмелдер болза бүгү-ле ажылагыйның эрге-ажыктарын болгаш арыг-шевер нормаларын барымдаалап тургускан эң хөй хемчээлинден ашпас болур ужурлуг.

Бойдустуң курлавырларын ажыглап, будүрериниң талазы-биле ажылдап турар министерстволар, төп албан черлери болгаш улус ажыл-агыйының чөвүлелдери кадастрларны, бонитировканы, тускай карталарны болгаш өске-даа чүүлдерни тургузуп тургаш, оларның шынар базасан талазы-биле түүнүн организастап чорудар хүлээлгелиг.

14 ЧҮҮЛ. БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН (КУРЛАВЫРЛАРЫН) АЖЫГЛААРЫНЫҢ ПЛАННААШКЫНЫ

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарын ажылдап кылырда планнаар болгаш ажыл-агый органнарының хүлээлгези болза:

а) бир курлавырны ажыглаар чорук өске курлавырга когарал чедирбес болган турар төлээде, 1 чүүлде санап айыткан курлавырларның ботботтарының аразында харылзаазын барымдаалап көөр;

б) неметтинген бойдус курлавырларын ажыглаар үезинде чурттуң чүгле агар хереглелдерин хандырарын эвес, харын база дагын будүрүүшкүннүг будүрүлгеге үндезилээш, ол курлавырларның камналгазын болгаш катап неметтинерин көөр;

в) бойдус байлактарын камгалаар болгаш көвүдедир талазы-биле ажылдарны чорударына дөзевилелдерни болгаш өске-даа материалдыг хөренгилерни планныг чурумну ёзугаар доктаамал көөр болгаш үндүрүп берип турар;

г) чаягаар бүткен ажыктыг черлериң (арга-эзимниң, шынааларның болгаш суг хөөлбектериниң) шөлдерин, бир эвес ол шөлдерге эң үнелиг ажыктыг черлерни азы будүрүлгелерни, транспорт оруктарын болгаш чурттакчылыг черлерни тургуспас болза, кызырлырын болдурбас;

д) үлетпүр, транспорт, коммунал болгаш тудугнуң өске-даа хевирлерин төлевилээр болгаш боттандырар үезинде, үнелиг бойдус объектилериниң максималдыг камгалалын хандырар.

РСФСР-ниң бүгү девискээринге бойдус байлактарын чөп болгаш комплексилиг ажыглаарының, а ол ышкаш дагын будүрүүшкүннүг будүрүлгениң суурунга үндезилээш оларны катап тургузарын хандырып турар хемчеглериниң планнаашкының чорударын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеиниң план комиссиязынга болгаш улус ажыл-агыйының Бүгү-россия Чөвүлелинге дагзыр.

15 ЧҮҮЛ. БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫ ДӘЗШ КОНТРОЛЬ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, АССР-лериң Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, район, хоорай, суур болгаш көдээ Советтериниң күүсекчи комитеттери, министерстволар, төп албан черлери болза албан черлери, будүрүлгелер, организациялар, колхозтар, совхозтар болгаш хамаатылар бойдус камгалалының талазы-биле куштүг турар хоойлуларны сагыыры дәәш, бойдус курлавырларын камгалаар болгаш катап тургузар талазы-биле хемчеглерни күүседип турары дәәш контрольду хандырар ужурлуг.

16 ЧҮҮЛ. БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНГА ХӨЙ-НИИТИ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Бойдусту камгалаары—бүгү улустуң хөрээ. Аңаа хөй-ниити (профэвилел, аныяктар, әртем болгаш өске-даа) организациялар болгаш эки-тура ниитилелдери ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның калбак массаларын хандыдып тургаш киржир.

Бойдусту камгалаар талазы-биле бүгү хөй-ниити ажылдың удуртулгазын бойдусту камгалаарынга болгаш чурттакчылыг черлерни ногаанчыдарынга дузалаар Бүгү-россия ниитилели боттандырар.

РСФСР-ниң Күрпланы, Улус ажыл-агыйның Бүгү-россия Чөвүлели, министерстволар болгаш төп албан черлери бойдусту ажыглаар болгаш чаартыр талазы-биле комплексилиг хемчеглериниң планнарын база бойдус байлактарының камгалалынга болгаш дагын будүрүлгезинге хамааржы бәәр улуг тудугларның төлевилелдерин көөрүнче бойдусту камгалаарынга болгаш чурттакчылыг черлерни ногаанчыдарынга дузалаар Бүгү-россия ниитилелин киириштирер.

Күрүне органнарынга дузалажыр кылдыр бойдусту камгалаарынга болгаш чурттакчылыг черлерни ногаанчыдарынга дузалаар Бүгү-россия ниитилелиниң чаныпга бойдус камгалалының талазы-биле хөй-ниитиниң инспекцияларын тургузар, олар боттарының ажыл-чорудулгазын хөй-ниитиниң өске-даа инспекциялары-биле (аңныыр, балык болгаш өске-даа) дугуруштур чорудар.

17 ЧҮҮЛ. БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛЫ

Эртем-шинчилел албан черлери болгаш дәәди өөредилге черлери бойдус камгалалының талазы-биле темаларны эртем ажылдарының планнарынга киирер болгаш бойдус байлактарын ажыглаарының болдуруп болур нормаларын болгаш оларның дагын будүрүлгезиниң болдунар аргаларын өөренип көөрүн үргүлчү чорудар.

18 ЧҮҮЛ. ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИН БАШКЫЛААРЫ

Бойдус байлактарын камналгалыг көөр бодалга болгаш бойдус байлактарын шын ажыглаар чаңчылга аныяктарны кижизидер сорулга-биле бойдус камгалалының үндезиннерин башкылаарын школа программаларынга, бойдус әртеминиң, географияның болгаш химиянын өөредилге номнарынга чогуур бөлүктерни киирер; бойдусту камгалаар болгаш ооң курлавырларының дагын будүрүлгезиниң ыяавыла өөренир курстарын дәәди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге оларның профилин барымдаалап тургаш киирер.

19 ЧҮҮЛ. БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫН ПРОПАГАНДАЛААРЫ

Культура-чырыдыышкын албан черлери болгаш организациялар, ном үндүрер черлер, музейлер, киноолар, радиолар, телевидение, солуннар болгаш журналдар редакциялары, эки-тура ниитилелдери бойдусту камгалаарының болгаш бойдус байлактарының дагын будүрүлгезиниң чорудулгаларын калбаа-биле пропагандалаар.

20 ЧҮҮЛ. ТӨП АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

Чер участохтарын болгаш өскедаа бойдус байлактарын ажыглаары азы эдилээри-биле тыпсып берген албан черлери, будүрүлгелер болгаш организациялар бойдус курлавырларын камгалаарын, чөп ажыглаарын болгаш дагын будүрерин хандырар хүлээлгелиг.

Бойдус байлактарын кара-туразыбиле узуткаан азы үрээн будүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларын, а ол ышкаш айыткан хоралыг чорукту чедиринге шуут буруулуг өске-даа кижилерни хоойлуда доктааттынган чурумну ёзугаар харыысалгага киирер.

21 ЧҮҮЛ. БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН КАРА-ТУРАЗЫНДА АЖЫГЛААН АЗЫ ҮРЭЭНИНГЕ БУРУУЛУГ ХАМААТЫЛАРНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

Бойдустуң байлактарын кара-туразында ажыглаан азы үрээн буруулуг хамаатыларны хоойлуда доктааттынган чурумну ёзугаар администрация азы кеземче харыысалгазынга киирер болгаш чидирген көгаралдарны олардан төлеттирер.

22 ЧҮҮЛ. БОЙДУСТУ КАМГАЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЖЫЛДАП КЫЛЫРЫ БОЛГАШ БОТТАНДЫРАРЫ

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының бойдузун камгалаар талазы-биле бо Хоойлуда эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

РСФСР-ниң Дәәди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ОРГАНОВ.
РСФСР-ниң Дәәди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, Кремль.
1960 чылдың октябрь 27-де.

Байырлалга уткуштур

ДАШТЫГ-КҮЖҮР. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозтуң малчыннары Октябрь байырлалынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дәәш социалистиг чарыышты калбартып, соруктуг ажылдап турарлар.

Малчыннарның күжү-биле инек малдың 9, шээр малдың 16 кыштагларын бүрүү-биле септеп, чылыглаан. Ол ышкаш малчыннар чурттаар эрги 16 бажыңнарның шалаларын тырып, чугаалап, чылыалаан, 2 чаа бажыңны немей тутқан.

Колхозтуң тудугжулары Доора-Талда № 1 сут-бараан фермазынга кызыл булуңнуң бажының тудуп берген. Ол ышкаш Кара-Суг-Аксында № 2 сут-бараан фермазынга кызыл өскү тип тургускан. Бүгү кыштаглаарже мал чеминиң сөөртүлгезин тулуктеп турар. Байырлалга чедир кышка белен эвес чаңгыс-даа кыштаг турбас.

Улуг күженишкин-биле

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 43 чыл ойунга төлептиг ужуражыр дәәш Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң хойжузу Хомушку Кан-оол байырлал мурнунуң чарыжынга киришкеш, улуг күженишкинниг ажылдап турар. Бо чылын ол хой бүрүзүнден 3 кг дүктү ап, төрээн колхозунга 35 мун рубльдиң орулгазын киирген.

— Күскү семиртилгени эки чорудары чугула. Күзүн хой кадар оттуг болгаш хоорзун черлерге эки семириир чүве, Чаңгыс-Терек ховузунуң изиг оттунга мал урдундур-ле семириир чер. Мээң хойларымның дириг деңзизи 50—60 кг чедип турар—деп, эш Кан-оол чугаалады.

Мурнакчы малчын Октябрь байырлалынга белек кылдыр 60 ажыг центнер сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Ооң Ала-Тейде кыштаанга колхозтуң тудугжулары 400 баш хой кирер чаа кажаанны төлевилел ёзугаар тудуп берген. Ол кажаанның тудугунга эш Кан-оол чайлыг үелеринде база дузалажып турар. Байырлал бетинде эш Кан-ооллуң хойлары чаа үлегерлиг кажаага кирер.

— Бистиң колхозтуң девискээринде хар чаапкан. Удавас кыштаглаар мен. Баштайгы үеде әлээн ырак аырга-чарыктарга, хар хөртүктээр черлерге хойну кадаргаш, арай чоок болгаш мээс-чарык черлерни курлап алыры чугула.

Хойжу эш Кан-оол Октябрь байырлалын таварыштыр кыштаанын чылыглаашкынын бүрүн доозар. Кажаалар иштинге төгер өдекти четчир кылдыр бөлер болгаш кыштаанга көк сула, дус дәәш өске-даа мал чемнерин чедирерин хүлээнген ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

ТӨРЭЭН КОЛХОЗУНГА ЧАНЫП КЕЛГЕН

Сарыглар Сержи-оол шериг албанын чедиишкинниг әрттиргеш, төрээн колхозу «Бора-Тайгага» чедип келгеш, мурнунда өөренип, чедип алганы мергежили-биле ажылдаар күзелин илереткен билдириишкинин колхоз баштаар черинге киирген. Механизаторларның найыралдыг коллективи Сарыглар Амырбитович Сержи-оолду күзелдии-биле хүлээп алган.

Ол «ДТ-54» тракторну хүлээп алгаш, күскү чер андарылгазынче хап кирипкен. Каш чыл иштинде мунмаанны таныш кан аъдын башкарып чорударынга ол арай удаажыраан боор мен деп бодаан. Бодун кезек шенеттинип, тракторун чоруткулааш, трактор бригадазының бригадир-механиги эш Маадыр-оолга ол мынча дәән:

— Ам август төнер чоокшулап келгенде тракторум хүлээп алдым. Трактористериң чарыжынга киришпишаан, Октябрьның 43 чыл ойун күш-ажылчы чедишкиннерим-биле уткуурун хүлээндим.

Сержи-оол күскү чер андарылгазынга макталдыг ажылдаан. Эзлчегде чер андарар онаалгазын 180—240 хуу күүседип турган. Ол бодунуң үлүү-биле 1961 чылдың тарылгазынга 150 ажыг гектар аңгысты андарып белеткээн.

Эш Сержи-оол ам тракторлар септелгезинче механизаторлар-биле кады ажылдап кирипкен. Кәдәә ажылагыйның техниказын эки шынарлыг септәәриниң чарыжы оларның аразында калбарган. Колхозта партия организациязының агитатору эш Сержи-оол механизаторларга КПСС-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязынга Никита Сергеевич Хрущевтуң чугааларын таныштырып, тайылбырлаарын үргүлчүлеп турар.

— Тайбың, чаагай чуртталга дәәш, улам-на өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг амыдырал дәәш ажылдаарга кымга-даа соруктуг. Бистериң кылган иживис бүрүзү төрээн колхозувустун улам чечектелип хөгжүүрүн дүргедедип турарынга чоргаарланыр мен—деп Сержи-оол чугаалап турар.

М. СЕВЕН,

Сүт-Хөл район.

«Шынның» материалдарының изи-биле

„Даамай хөделиишкин бак уржукка чедирер“

Мындыг эге-биле Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг, «Хорум-Даг» база «Кызыл тараачын» колхозтарында мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң багай чоруттунуп турарының дугайында рейд № 237 «Шынга» парлаттынган.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш К. Дилгижектиң редакцияга дыннатканы болза;ол колхозтарда мал кыштаглаадыышкынынга белеткелдиң кончуг куду деңнелдии рейд шын илереткен. Партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, дыштаглаашкынга белеткелдерни дүрген доозар талазы-биле хемчеглери алган. Ол ышкаш, кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны малчыннарның район чөвүлел хуралынга тургускаш белеткелди дүргедедир талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган.

Ол-ла солунга «Хүннүң-не чаңгыс ол-ла» деп эгелиг Эрзин суурда столоваяның хүн бүрү чаңгыс аай, куду шынарлыг чем кылып турарын илереткен А. Емельяновтуң чагаазы парлаттынган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Совединиң күүсекчи комитединиң секретары эш С. Сарыгбанның биске дыннатканы болза: шүгмүүлел хынаддадан шын болган. Бар четпестерни дарый чайладып, чемниң шынарын болгаш ассортиментизин экижидер талазы-биле райпо баштаар чери хемчегни ап эгелээн.

ДОКТААМАЛ АЖЫЛДААР БҮДҮРҮЛГЕ ХУРАЛДАРЫНЫҢ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейиниң бедидериниң болгаш будүрүлгени эргелеп башкарарынче оларны киириштириериниң чугула чепсээ—будүрүлге хуралдары болур.

СЭКП ТК-ның июль Пленуму болгаш ВЦСПС-тиң V Пленуму доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарын дамчыштыр ажылчы чоннарны будүрүлгени эргелеп башкарарынче киириштириериниң эргежок чугуларын онзалап демдеглээн.

Доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдары 100 ийикпе оон хөй кижилерлиг будүрүлгелерге, тудугларга болгаш цехтерге организастаттынар. Будүрүлге хуралдарының кежигүннери болза, фабрика-заводтуң профкомнарының төлээлекчи эргелериниң хуусаазында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ниити хуралынан соңгуткан профэвилелиниң тус чер комитединиң, будүрүлгениң удуртулгазының, партия, комсомол организацияларының, эртем-техника ниитилелиниң болгаш чогаадыкчыларының база чаартыкчыларның бүгү эвилел ниитилелиниң эге организацияларының төлээлекчилери — ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар болур. Будүрүлге хуралының хүн бүрүде ажылын күүседир кылдыр 5—15 кижи составтыг будүрүлге хуралының президиумун база оларның иштинден даргазын болгаш секретарын соңгуур.

Амгы үеде области 59 будүрүлге хуралдары организастаттынган, ында 1340 доктаамал төлээлер соңгуттурган, ооң иштинде будүрүлгени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип турар 654 ажылчыннар бар.

Бистиң будүрүлгелеривисте будүрүлге хуралдарының эки ажылдап турарының әлээн хөй чижектери бар. Бо чылын будүрүлге хуралдарынга 1236 саналдар кирген болгаш оларның 938-зи күүсеттинген.

Будүрүп үндүрүп турар продукцияларның шынарының дугайында айтырыгны Кызылдың дазаныыла комбинадының бир будүрүлге хуралынга чугаалашкаш, будүрер продукцияның шынарын экижидериниң аргазын берип турар чугула хөмчеглерни айыткан болгаш боттандырган. Типографияда доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралының инициативазы-биле цех будүрүзүнүң ажылын экижидеринче, чаа механизмнерни шиңгээдип алырынче угланган хемчеглерни ажылдап кылган. Ол организас-техниктиг хемчеглерни күүсетпишаан, типографияның парлаар цегиниң коллективи дизельдиг парлакчы машиналарның ажылдаарын дүргедедирин чедип алган, ооң уламындан типографияның коллективи күш-ажылдың будүрүүчүлүүн дыка бедидип шыдаан. Ол ышкаш, бирги чүк АТК-зында будүрүлге хуралы (даргазы эш Королев) багай эвес ажылдап турар.

Ынчалза-даа доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының ажылында улуг четпестер бар. Чамдык будүрүлгелериниң удуртукчулары болгаш ында профэвилел организациялары будүрүлге хуралдарының чугулазын болгаш ужур-дузазын чедир үнелевейн турар. Алгы заводунда, тудугмонтаж эргелелиниң ыяш заводунда болгаш облпотребсоюзта будүрүлге хуралдары таварылга болуп, чогуур белеткел чокка эртип турар. Ажыл-агый удуртукчулары будүрүлге хуралдарынга олурушпас, оларның киирген саналдарын болгаш сүмелерин күүсетпес чоруктар бар. Профкомнары хостаткан даргаларлыг болуп турар «Тыва тудугнуң» тудугмонтаж эргелелинде, «Тыва дагдүүнде», «Тывакобальтыда», областың «Кызыл партизан», «Элегес» совхозтарында будүрүлге хуралдары бәзә багай ажылдап турар. Шынында ол будүрүлгелерде будүрүлге хуралдары ёзу барымдаалап туруп турар. А «Тиилелге», «Өөк», «Межегей» болгаш «Барлык» совхозтар ышкаш будүрүлгелерде будүрүлге хуралдары бо хүнге чедир тургустунмаан. Кызылдың туйбу заводунуң, № 2 АТК-ның, пассажирлер АТК-зының удуртукчулары, ында профкомнарның эскет чогун ажыглап алгаш, доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарын чорударда ону инженер-техниктиг ажылдакчыларның хуралы-биле солуп, ооң-биле ажылчыннарның будүрүлгениң чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнге киржириндеи хоорулдуруп турар.

Хуралдарны эрттириринге эки белеткел будүрүлге хуралдарының ажылынга чугула рольдуг. Будүрүлге хуралын эки белеткээр болгаш эрттирер төлээде, кол айтырыгны шилип ап, оларны ханы өөренип көөр болгаш кижилеринге чогуур өйүнде дыннадып, түүже кол кичээнгей салырын сүмелээр болгаш четпестерни чайладырының оруктарын тывар херек. Мынчаар белеткенирге ажылчыннар хуралга идепкейлиг киржип, боттарының санал-оналдарын киирер болгаш будүрүлге хуралы бодунуң чогумчалыг түүнелин бөөр.

Ажыл-агый организацияларының удуртукчулары будүрүлге хуралдарының хүлээп алган саналдарын күүседир дугайында сагыш салыр ужурлуг. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның чогаадыкчы идепкейни болгаш инициативазын, оларның сүмелерин үнелээр, саналдары күүсеттинер дээрзинге олар бүзүрээнде ынчан делгеренгейи-биле ол ажыттынар. Будүрүлгениң удуртукчулары телевилеттинген хемчеглериниң күүсеттинип турарының дугайын коллективке дыннадып турар хүлээлгелиг.

Будүрүлге хуралдарының ажылында болгаш профкомнарның ону удуртуп турарында дыка хөй четпестер болза адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарының болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң президиумунуң ол ажылды багай удуртуп турарының база түнели болуру чугаажок.

Доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының соңгуттурган хуусаазы төнүп турар. Бо чылдың октябрь 5-те облпрофэвилелдер чөвүлелиниң президиуму 1960 чылдың октябрь—ноябрь айларда будүрүлге хуралдарының отчёттарын болгаш соңгулдаларын эрттирер деп шиитпир хүлээп алган. Будүрүлге хуралдарының отчёттары болгаш соңгулдалары будүрүлге хуралдарының ажылын экижидеринче угланган чугула организастыг хемчег деп санаваш, ону бедик деңнелге эрттирери чугула. Будүрүлге хуралдарының чаа составтарынга эң эки будүрүлгечилерни, чогаадыкчыларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны соңгуур ужурлуг.

1960 чылдың октябрь 11-де болган облпрофсоветтиң пленуму «СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң болгаш ВЦСПС-тиң V Пленумунуң доктаалдарын күүседир талазы-биле областың профэвилел организацияларының ажылының дугайын», ооң иштинде доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының ажылын база чугаалажып көрген. Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң пленуму будүрүлге хуралдары чок будүрүлгелерге оларны тургузарын болгаш будүрүлге хуралдары ажылчыннарны кижизидериниң ёзулуг школазы болган турарын чедип алырын областың профэвилел организацияларындан шынгыы негээн.

Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң III пленуму доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының ажылын улам экижидеринге болгаш профэвилелдер комитеттериниң талазындан оларны удуртурун экижидеринге улуг салдарны чедирер.

Б. токарев,

Профэвилелдериниң область Чөвүлелиниң секретары.

Мурнакчы удуртулганы нептередир

Чеди чылдың ийги чылының сорулгаларын күүседири дәәш социалистиг чарышты калбартканының түүнелинде колхоз будүрүлгезинин мурнакчыларының саны улам-на көвүдеп турар. Чижээ, саанчы О. Дадым аныяктарның чыл агезинде болган тематиктиг кежээзинге 1450 кг сүт саар хүлээлгени алган. Октябрь 1-де ол 1250 кг сүттү сагган, ооң чаржыкчызы М. Оолактың сагган сүдүнүң хемчээли база-ла 1160 килограммдан ажа берген. Бо ийи саанчы кайзы-даа боттарының сөзүн әәлеп шыдааннар. Ферманың өске бүгү аныяк саанчылары оларның деңнелинге чедер дәәш боттарының көргүзүглерин ниитизи-биле база әлээн бедиткилээн. Ооң түүнелинде «Алдан-Маадырның» ажыл-ишчилери сүт будүрериниң болгаш күрүнеге сүт садарының талазы-биле районда бирги черни әәлеп турар. Төрүүр чүс баш инекке онзаштыр 90 бызаа алырын хүлээнген улуг кадарчы Аңгыр-оол ол сөзүн әәлеп, херек кыында 98 бызааны камгалап өстүрген.

Хойжу О. Ортан-оол одар участоны кижи составтыг колхозчулар интернаттың септелгезин бүрүү-биле кылган. Колхозтуң чолаачылары эштер Санчыт, Серен-Доржу олар школа-интернаттың септелгезинге база-ла эки киришкеннер.

Школа септелгезин дүрген доозар талазы-биле школа директору эш Сюр-ооллуң организакчы, удуртукчу чоруун эки деп демдеглээр ужурлуг.

Х. МОНГУШ.

Чон күзеп турар

Сүт-Хөл районнуң Алдан-Маадыр школазының септелгези дооступ турар. Школа септелгезинге өөренкчилернің ада-иелери, төрелдери болгаш башкылар, школаның ажылчыннары идепкейлиг киришкеннер. Колхозчулар болгаш башкылар, ажылчыннар боттарының эки-тура күсели-биле школага чунар бажыңны тудуп берген. Кәдәә Советтиң депутады Чаңгыс-Карыш удуртқан алдындыр-ла семириир черлерни ажылдап, оларны ханы өөренип көөр болгаш кижилеринге чогуур өйүнде дыннадып, түүже кол кичээнгей салырын сүмелээр болгаш четпестерни чайладырының оруктарын тывар херек. Мынчаар белеткенирге ажылчыннар хуралга идепкейлиг киржип, боттарының санал-оналдарын киирер болгаш будүрүлге хуралы бодунуң чогумчалыг түүнелин бөөр.

Ажыл-агый организацияларының удуртукчулары будүрүлге хуралдарының хүлээп алган саналдарын күүседир дугайында сагыш салыр ужурлуг. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның чогаадыкчы идепкейни болгаш инициативазын, оларның сүмелерин үнелээр, саналдары күүсеттинер дээрзинге олар бүзүрээнде ынчан делгеренгейи-биле ол ажыттынар. Будүрүлгениң удуртукчулары телевилеттинген хемчеглериниң күүсеттинип турарының дугайын коллективке дыннадып турар хүлээлгелиг.

Будүрүлге хуралдарының ажылында болгаш профкомнарның ону удуртуп турарында дыка хөй четпестер болза адырлар аайы-биле профэвилел обкомнарының болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң президиумунуң ол ажылды багай удуртуп турарының база түнели болуру чугаажок.

Доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының соңгуттурган хуусаазы төнүп турар. Бо чылдың октябрь 5-те облпрофэвилелдер чөвүлелиниң президиуму 1960 чылдың октябрь—ноябрь айларда будүрүлге хуралдарының отчёттарын болгаш соңгулдаларын эрттирер деп шиитпир хүлээп алган. Будүрүлге хуралдарының отчёттары болгаш соңгулдалары будүрүлге хуралдарының ажылын экижидеринче угланган чугула организастыг хемчег деп санаваш, ону бедик деңнелге эрттирери чугула. Будүрүлге хуралдарының чаа составтарынга эң эки будүрүлгечилерни, чогаадыкчыларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны соңгуур ужурлуг.

1960 чылдың октябрь 11-де болган облпрофсоветтиң пленуму «СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң болгаш ВЦСПС-тиң V Пленумунуң доктаалдарын күүседир талазы-биле областың профэвилел организацияларының ажылының дугайын», ооң иштинде доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының ажылын база чугаалажып көрген. Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң пленуму будүрүлге хуралдары чок будүрүлгелерге оларны тургузарын болгаш будүрүлге хуралдары ажылчыннарны кижизидериниң ёзулуг школазы болган турарын чедип алырын областың профэвилел организацияларындан шынгыы негээн.

Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң III пленуму доктаамал ажылдаар будүрүлге хуралдарының ажылын улам экижидеринге болгаш профэвилелдер комитеттериниң талазындан оларны удуртурун экижидеринге улуг салдарны чедирер.

**Б. ТОКАРЕВ

МЕКСИКА. Чоокта чаа, алдарыг мексикан чурулчу Давид Альфаро Сикейросту кара бажыннан хоругдаан. Ол—тайбың дээш демиселчи болганы биле алдаржаан.

Франциянын, ГДР-ния, Чехословакиянын, Италиянын, Кыдат Улус Республиканын, Кубанын, Перунун, Бразилияның, Аргентинаның, Пуэрто-Риконун, Эквадорнун болгаш өске-даа чурттарның хөй санныг организациялары болгаш тус-тус ажылдакчылары-даа ол депшилгелиг хөй-ниитижи ажылдакчыны хостаарын негээн.

Чурукта: Давид Альфаро Сикейрос бодун камгалаттынып чүве чугаалап тур.

Фото Пренс Латинниң.

Утопиялыг күзелдерден социалистиг боттуг чүүлге чедир

☆ ☆

Сен-Симоннуң төрүттүнгениндеи бээр 200 чыл болганынга

☆ ☆

1960 чылдың октябрь 17-де депшилгелиг кижи төрелгетен улуг француз социалис-утопист Анри Сен-Симоннуң төрүттүнген хүнүнден бээр ийи чүс чыл болганын (1760 — 1825) демдеглеп эртирген.

Сен-Симон ниитилелдиң бодалының төөгүзүнге социализмниң сөөлзүреди тывылган идеяларынга, утопия хевирлиг-даа болза эгени салган шылгарангай боданыкчы кылдыр кирген. Сен-Симоннуң, а ол ышкаш өске-даа улуг социалистер-утопистерниң—Шарль Фурьениң болгаш Роберт Оуэнниң социалистиг үзелдери марксизмниң теоретиктиг үнер дөстериниң бирээзи болган.

Чаңгыс-даа эртем ажыдыышкыны, ол чеже-даа шылгарангай болза, кижи-төрелгетеннің бодалдарының эртип келген хөгжүлдезиниң ажылдап кылып каяны бүгү-ле үнелиг, мурнакчы чүүлдерин ажыглавайн чырыкче көстүп кээп шыдавас. Марксисчи өөредиг база делегей цивилизациязының, ылаңгыя XIX вектиң эң-не мурнакчы ниитилел теорияларының: немец философияның, англи политэкономияның, француз утопиялыг социализмниң дорт-ла уламчылаашкыны кылдыр тыптып келген.

Марксисчи эртемниг коммунизм «оларның өөредин тоолчургу болгаш утопиялыг турзажок, бүгү үелериниң эң улуг угаанларынга хамааржып турар болгаш шыннының эртем ёзугаар бистиң ам көргүзүп турарывыс шак ындыг хөй истиннерни гениалдыы-биле тып шыдаан үш бодакчыларның—Сен-Симоннуң, Фурьениң болгаш Оуэнниң эгиннеринде турар» —деп, Энгельс демдеглээн.

Утопистиг социализмниң төлээлериниң үзелдерин өөренир чорук эртемниг социализмни билип алырынга улуг ужур-дузалыг.

* * *

Сен-Симон бодунуң үеэнинің эң-не бүгү талалыг угаанныы турган. Ол буржуаз ниитилелди, ооң бүдүрүлге анархиязы болгаш башкаланчак чоруу-биле, хуу өнчүүрек эгоизми болгаш меге морали-биле катайхаара чидин-биле шүгүмчүлеп турган. «Амгы үениң ниитилели будун өрү кылдыр дедир тургузуп каан делегейниң ёзулуг-ла чуруу болуп турар... Улуг өнчү өөлекчилериниң артыкшылын улгаттырар дээш чегей чедимчелиг кижилер хүн-бүрүле боттарының чугула чүүлдериниң чамдыындан когарап турарлар... Хамаатыларның ниити хөрөнгизинден чылда-ла үш чүс азы дөрт чүс миллионнарны үптеп ап, олардан чулукту соруп ап турар эң улуг кем-херек үүлгедикчилери, бүгүниити оорлар ниитилелге удур биче кем-херектерни ялдаар эрге-чагырганы эдилеп турар...»—деп, Сен-Симон бижээн.

Амгы үениң «бүгү-ниити оорлары»—капиталистиг монополистер боттарының кончааларын ам миллионнар-биле эвес, а миллиардтар-биле хемчээп турар апарган чүгле мыя ол ылгал дээрден өске, бүдүн чартык век мурнунда Сен-Симоннуң капитализмге берген характеристиказы бо хүнде безин шын арткан. Сен-Симон буржуаз тургузугну шилчилгелиг тургузуг деп санап турган болгаш ниитилелди чаа, сарыылдыг эгелерге чаарты тургузарының чугулазын үндезилээрин оралдажып турган.

Сен-Симоннуң улуг ачы-хавыяаларының бирээзи болза, кижи төрелгетеннің хөгжүлдезиниң хоойлу ёзугаар болуп турарының идеяларын камгалап турганы болур. Ол үеде философтар болгаш төөгүчүлер ниитилелдиң амыдыралын таварылгаларының аная-ла тудужуушкуну, улуг шылгарангай кижилериниң кара турада ажыл-чорудулгазы кылдыр көрүп турган. Оларга удурланыштыр, Сен-Симон ниитилел хоойлу ёзугаар, аңаа хамаарылгалыг чугула харылзааларының күжү-биле хөгжүп, ол хөгжүүрде депшилгениң хевири-биле, кудуку чададан бедик чадаже хөгжүп турар деп бодалды камгалап турган. Сен-Симоннуун ёзугаар алырга, ниитилел системазы бүрүзү мурнундаларынга бодларга депшилгелиг турза-дза, чогуур төөгүлүг үеде бодунуң орнун чаа, элээн бедик социал системага чайлап бээр ужурлуг. Ооң-биле чергелештир кижи төрелгетенниң алдын үеэн эрте берген, ниитилел ам кырып-чөнүушкүннүң үеэнинде келген дээр дугайында бодунуң бурунгуларының бадыткалынга Сен-Симон удур туржуп, «херек кырында аллын үе мурнувуста турар» деп медеглээн.

Сен-Симон, ниитилел политиктиг формаларының өнчүге хамаарылгалыының дугайында ханы идеяны идип үндүрген. Француз буржуаз революцияны шинчилеп көргеш, аңаа хөрөнгитеннериниң болгаш ядамыктарның аразында демисел турганын ол көрген. Сен-Симон ядамыктарның салым чолун изин-биле сонуургап турган. Бодунуң баштайгы чогаалы «Бодунуң бир үелиглериниге женева чурттакчызының чагаазынга-ла» (1802 ч) бүгү кижилер ажыл-биле хандыртынган турар ужурлуг дээр дугайында идеяны идип үндүрген. Сөөлгү чогаалы болур «Чаа христианствога» (1825 ч) Сен-Симон капиталистиг ниитилелдиң «эң-не хөй санныг аңгызының» аар-берге байдалының дугайын чугаалаан болгаш дорт сорулга кылдыр оларның амыдырап турарын болдунар-ла дүргенибиле экижидериниң чугулазын айыткан.

Бодунуң төөгүлүг депшилге теориязын барымдаалааш, келир үеде-ги ниитилел тургузуунуң үндезини эртем ёзугаар болгаш планныг организастаттынган улуг үлетпүр болур деп түүнелге Сен-Симон келген. Үлетпүрнү планныы-биле удуртуру ооң үеэнинің ниитилелиниң чөрүлдөөлерин шиитпирлээриниң ужурлуг болуп турган.

Бодунуң үлетпүр тургузуун тайылбырлавышаан, Сен-Симон элээн каш социалистиг идеяларны идип үндүрген. «Түүлежилгениң» ассоциациязы деп ооң адааны чаа ниитилелге маңыстар, «байырлакчылар» турбас, хамаатының байдалы аңгы талазы-биле тамчыктар-биле эвес, а чүгле ооң бодунуң күш-ажылы-биле мергежили тодараттынар ужурлуг турган. «Кижи бүрүзүнден шыдаар хирези-биле, шыдаар хире бүрүзүн—ооң шыдаар ажылыбиле» деп принципти Сен-Симон бир дугаарында-ла идип үндүрген.

Сен-Симоннуң өске бир чугула идеязы болза, чаа ниитилелге тергиидекчи рольду эртем болгаш үлетпүрге хамаарыштырып турганында. Эртемденнериниң болгаш «индустриалдарның» каттышкан күжү ажылагый амыдыралды улуска ажыктыг кылдыр таарыштыр башкарар деп бодалды хөгжүтпүшаан, Сен-Симон чаа ниитилелге бүдүрүлгени төптелдирген болгаш планныг удуртулга башкарар деп идеяны идип үндүрген.

Сен-Симон улустарның найыралының өөзөржикчизи чораан. Ооң бодалы-биле нацияларның өжөөннешкө болгаш дайыннар кижи төрелгетенниң депшилгеже хөгжүүрүнге эң-не шаптыктыг. Бүгү делегей чаңгыс ааг ниитилел болу бээр үе келир дээрзинге ол бүзүрел турган.

Улуг утописчи-социалистер капитализмниң чөрүлдөөлерин болгаш кемин тодаргай шүгүмчүлеп турганнар, ынчалза-даа олар капиталистиг кулданыышкындан үнериниң ёзулуг аргазын айтып шыдаваннар. Олар бүдүрүлгениң капиталистиг аргазын болгаш социализмге чедириг келир боттуг чүүлдерни билбээ болгаш пролетариаттың социал бүдүжүн, ооң ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартыптар күжүн көрбөөннер.

Сен-Симоннуң, ол ышкаш Фурье болгаш Оуэнниң социал системазы пролетариат-биле буржуазияның аразында аңгы демисели кошкак хөгжөөн болгаш ниитилел хөгжүлдезин идеалистиг көөр чорук тергиидээн үеде тывылган. Оларның үзелдериниң төөгү талазы-биле кызыгаарланчаа, оларның социализмниң боттуг эвес характерлии моон-биле тайылбыраттынар. Сен-Симоннуң төлевилеп турган ниитилелинге хуу өнчү, капиталдың кончаазы, аңгылар хевээр арттар, эрге-чагырганың үндезиннери үлетпүр өөлеринге төптелир турган. Ону барымдаалааш Энгельс, Сен-Симоннуунда пролетар угланыышкын-биле чергелештир буржуаз угланыышкын база хевээр арткан деп демдеглээн. Сен-Симон политиктиг демиселди болгаш революцияны хөрөкке албайн турган. Чаагай сеткилди нептередирин, бай аңгылардан, политиктиг удуртукчулардан, «кегээрээн монархиялардан» дуза дилээрин болгаш бодунуң өөредиин христиан шажынның хөгжүлдезиниң чаа чадазы деп санааш, дузалажырынче шажынны кыйгырарын чөрүлдө.

Утопистиг социализмниң төлээлериниң үзелдерин өөренир чорук эртемниг социализмни билип алырынга улуг ужур-дузалыг.

* * *

XIX вектиң ортузунда Маркс биле Энгельс социализмни утопиялыг күзелден эртемниг теория кылдыр хуулдурганнар. Кажан капитализм бодунуң чөрүлдөөлерин чөтчири-биле сойгаландырып, пролетариат-биле буржуазияның аразында аңгы демисели хөгжүп келгенде Маркс биле Энгельс, боттарының ажытканы төөгүнү материалистиг ёзу-биле билир чорукка даянгаш, ниитилел хөгжүлдезиниң ёзулуг хоойлуларының билиглери-биле болгаш коммунизм дээш демиселдиң эртемге үндезилеттинген перспективазы-биле ажылчын аңгыны чепсеглээннер. Капитализмниң өлүп бадары болгаш коммунизмниң тиилелгези ниитилелдиң экономнуг хоойлуларының хөделиишкиннериниң үндезининге болдунар, күш-ажыл-биле капиталдың аразында демисел дарлалдыг ниитилелди ширбий шавар күштү, ооң баштыңы ажылчын аңгыны төрүттүндүрер болгаш быжыктырар, пролетариат-биле буржуазияның аразында демисел социалистиг революцияга чайлаш чок чёдирер болгаш капитализмден коммунизмче шилчилге пролетар диктатуразын дамчыштыр боттаныр ужурлуг дээрзин Маркс болгаш Энгельс көргүскен.

В. И. Ленин эртемниң чедишкиннериниң болгаш империализм үеэнинде ниитилел хөгжүлдезин ханызы-биле өөрениринге үндезилээш, марксисчи теорияны демиселдиң чаа байдалдарында чаа дуржулгаларбиле байытпышаан, бүгү тала-биле хөгжүткен. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы марксизм-ленинизмниң өөрединиң дириг боттанныышкыны ол болган. В. И. Ленинниң баш удур айытхан оруун эдербишаан, бистиң улузувус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, шаанда хожудангай чораан бодунуң чуртун төөгүлүг кыска хуусада күүлүг социалистиг күрүне кылдыр хуулдурган.

Чоокка чедир-ле Совет Эвилелиң делегейде социализмниң кара чаңгыс чурту турган. Ам Маркс биле Ленинниң айыткан оруу-биле ССРЭ-биле кады Европаның болгаш Азияның хөй чурттары хөгжүп турар болгаш делегейде миллиард ажыг кижи социализмни болгаш коммунизмни чедишкиниг тургузуп турар.

Социалистиг чурттарның улуг чаалап алышкыннары—ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлу ёзугаар түүнели, ажылчын аңгының демиселиниң түүнелдери-дир. Буржуаз философтар болгаш төөгүчүлер ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлу ёзугаар хөгжүлдезин хүлээп көөрүнден уламна өйталап турарлар. Чүге дээрге ниитилел амыдыралының хоойлуларын хүлээп көөрү дээрге-де капитализмниң коммунизм-биле чайлаш чок солуттунарын хүлээп көөрү ол болур. Моон үжүрүнде буржуаз «эртемденнер» ниитилел хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле XIX вектиң эгезинде турган ниитилел бодалдарындан безин оранчок атказалай бергеннер.

Төөгүлүг чаа үеларге дүүштүр чогаадыкчы хөгжүп турар эртемниг коммунизмниң идеялары делегейде чүс-чүс миллион кижилериниң шимчөөшкинин тодарадып турар улуг материалдыг күш болур. Ам капитализмниң чоокшулап келген төнчүзүн болгаш коммунизмниң долу тиилелгезин кандыг-даа күш доктаадып шыдавас.

* * *

Улуг утопистер дыка хөй чүүлдерге чазып, хөй чүүлдерни, ылаңгыя оларның үеэнинде турган боттуг байдалдарны шын эвес билип турганнар. «Ынчалза-даа бүгү делегейге төөгүлүг утка-биле» алырга утопистиг социализм шыныг турган, чүге дээрге, ол капитализмниң торүттүндүрүп турары, капитализмге төнчүнү салып шыдаар болгаш олче доктааттырбас бар чоруур массалыг күш кылдыр ам XX вектиң эгезинде, өзүп келген аңгының иле-демдектери, илерээшкини болган»—деп В. И. Ленин бижээн. (Чог., т. 18, арын 329).

Социалис-утопистерниң өөредиинде социал деп чорукче, тайбыңче болгаш чер кырынга аас-кежикче улус массаларының чүткүлү илереттинген. А ындыг өөредиглер ажылчы чоннарның чүрехтериниң изиг деткимчени кезээде тып чораан болгаш моон соңгаар-даа тывар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының Кол комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь 25-те, хүннүң ийиги чартында Кол Ассамблеяның Кол комитединиң хуралы болган, бо сессияның хүн айтырыынга ийи немелде чүүлдерни—Оман дугайында айтырыгны база Куба Республиканың чурт девискээр талазы-биле бүдүн турарынга, бөтэргезинге болгаш хамаарышпас чоруунга, а ол ышкаш улустар аразының тайзынынга болгаш хамаарышпас чоруунга иле кыжаныг болуп турар АКШ-тың агрессчи планнарының дугайында Кубаның революциязы чазаның хомудалдарын киирер дугайында дилегин аңаа чугаалажып көргеп.

Ирак, Иордания, Ливан, Ливия, Марокко, Сауд Аравия, Судан, Тунис, КАР болгаш Пемен—бо чурттарның төлээлери, Оман дугайында айтырыгны киирбишаан, айтып турганы болза, оман улуска удур агрессияның үргүлүүлеп турары, Оманда халаптыг болуушкуннар Чоокку Чөөн чүхте тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжаныр, КНО-нуң Уставын үреп турар. Оманда дайынны чорудуп турар Англияның төлээлекчилериниң болгаш оларның эвилечизи Францияның төлээзиниң удурланыышкыны турзажок, Оман дугайында айтырыгны сессияның хүн айтырыынга киирерин төлээлериниң хөй нуруузу сүмелээн. Чүгле Англияның болгаш Францияның төлээлери удур бадылаан. АКШ-тың, Канаданың болгаш Италияның төлээлери, а ол ышкаш чанкайшичи дадагалаан. Ооң өске төлээлер бо айтырыгны сессияның хүн айтырыынга киирер дээш бадылаан.

Ооң дараазында Кол комитет аныяк реепубликага удур Каттышкан Штаттарның агрессчи политиказының дугайында Кубаның чазаның хомудалдарын Кол Ассамблеяның сессиязының хүн айтырыынга киирер дугайында айтырыгны көөрүнче киргеп. Комитеттің хуралынга Кубаның даштыкы херектер министри Рауль Роа санал берген. Сессияның хүн айтырыынга ол айтырыгны киирерин негевишаан, ооң чугаалааны болза, пентагоннуң болгаш америк империализмниң акшаландыргаш, Кубага удур чорудуп турары интервенция каш-ла шактарның иштинде эгелеп болур херек боп турар. АКШ-тың чазаның Кубага хамаарыштыр кызыышкыннарны боттандырып турарын Роа база айыткан.

Кубаның чазаның идип үндүрген буруудадыышкынындан чайлаарын оралдашпышаан Куба Республикага удур каржы нүүлдээшкинни америк төлээлекчи Барко кылып турган. Ынчалзажок Кубаның даштыкы херектер министриниң тайылбыр бижиинде айыткан фактыларның чаңгызын-даа Барко буруу шаап шыдаваан.

Куба чазактың дилээн ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. А. Зорин деткээн.

Кубаның хомудалын Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралынга чугаалажып көөрүн совет төлээлекчи саналдаан.

Кол комитет бо айтырыгны сессияның хүн айтырыынга киирер деп бир үн-биле сүмелээн турзажок, АКШ-тың төлээлекчизи бодунга дыңнангыр болуп турар хөй нуруунга даянмышаан, ол айтырыгны Ассамблеяның пленарлыг хуралынга эвес, а Политиктиг комитетке чугаалажып көөрүн чедип алган.

ИСПАНИЯДА КАДЫГ-ДОШКУН ИСТЕП СҮРҮҮШКҮН КИТКЭЭН

БОНН. (СЭТА). Франкочу Испанияда кадыг-дошкун истеп сүрүүшкүннүң болгаш өлүрүкчү чорухтарның күштелип турарының дугайында хедээни Барыын Германияның «Дейче фольксцейтунг» солуну парлаан.

Солуннуң бижээн сан-түүнелдерин ёзугаар алырга, амгы үеде 20.000 политиктиг хоругдаттырганнар Испанияның кара бажыңнарында хилинчектеп чыдар. Оларның бир чамдыызы Франкочуң эрге-чагырганы холга алган үеэнинден бээр, тодаргайлаарга—24 чылдарның дургузунда хоругдалда чыдарлар. Ол ышкаш сөөлгү үеде Совет Эвилелиниң төрээн чуртунче көжүп чаңа берген испаннар онза дошкун истеп-сүрүүшкүнде таваржып турар. Оларны Африкада колония девискээрлерже күш-биле көжүрүп шөлүүрүн полицияның эрге-чагырганы чарлаан. Ол кижилериниң дыка хөйү коммунистиг пропаганда чорудуп турар деп чылдагаан-биле кара бажыңнаттырганнар деп «Дейче фольксейтунг» солун бижээн.

Аныяктар Штраустуң аскын дуй шаапкан

БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Германияның камгалал министри Штраус христиан-демократтыг эвилелдиң соңгулда хуралынга чүве чугаалаары-биле чоокта чаа Франкфуртта-на-Майнге чедип келген турда ооң чүве чугаалаар ужурлуг бажыныың чанынга чүс-чүс аныяк кижилер чыглып келгеш, «Штраус албандан дүшсүн!», «Штраус сөнөөзин!» деп килеңнөөшкиниң үннери-биле ону уткаан. Ол хуралдың эгелээринге чедир бир шак бурунгаар ух бажыңның киирер эжиниң чанынга болгаш ооң кожаазында кудумчуларга —«Атом чок зона! Чепсегленишкинни дүжүрер! Аденауэр, Штраус болгаш оларның талалакчылары сөнөөзин!», «Франкфурттуң аныяктары тайбың болгаш демократия дээш демисежин тур», «Бис Сталинградты үтпаан бис, дээрги Штраус!», «Хиросима каталтагас ужурлуг, ооң ужурунда атомнуг чепсек чок болзун!» деп плакаттарны тутпан кижилер чыглып келген.

АДН агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, Штраустуң чугаазын удурланыышкынның үннери-биле каш удаа үзе кирип турган. «Большевизмни доктаадыр дээш чепсегленишкинге хөй миллиард хөрөнгилерни чарыгдаар ужурга» боонн чазак таварышкан дээр дугайында ооң өнчүк-чөңгээлиг медеглелинге харыы кылдыр «ону Геббельс база-ла чугаалап турган болгай» деп килеңниг үннер чаңгыланып үнген.

Штраус совет хамаатыларны масселыы-биле өлүрүп кырарының органнарызы Оберлендерни камгалап ап, ону «гитлержи күрүнеге удурланыышкынның демиселчизи» деп мактап турган.

Боннуң шериг министриниң чугаазының төнчүзүн удурланыышкынның диңмиттиг үннери шуут үзе шапкан деп АДН агентилел демдеглеп турар.

КУР-нуң чазааның шынгыы сагындырыы

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың шериг-далай күштериниң таңныыл самолёду КУР-нуң агаар делгеминче Гуандун можуда Юнсиндао ортулуктуң кыры-биле чоокта чаа шургуп киргеп. АКШ-тың чаа өнчүк-чөңгээлери-биле холбаштыр КУР-нуң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи шыңгыы сагындырыгны кылган.

Кубага удур агрессияның белеткели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пренс Латина агентилелиниң корреспондентизиниң Тегусигальпыдан (Гондурас) медеглеп турары болза, «Кубага удур халдаашкынга ажыглаары-биле «батистаның талалакчыларын олурткан болгаш шериг чепсектерин сөөрткен» 30 хире транспорт самолёттары Гватемаланың ангы-ангы базаларында октябрь 17-де АКШ-тан чедип келген деп гондурас депутат Идельфонсо Орельяна медеглээн.

Гватемалада ооң мурнунда турган чепсектер-биле кады ол келген күштү ажыглаары-биле Гватемаланың девискээринден куба улуска удур агрессия эгелээр. Ол транспорт самолёттары Оожум океанының эриинде Пуэрто-Барриосаның болгаш Реталуеунуң базаларында кээп хонгулаан деп ол немей чугаалаан.

Рауль Роаның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс Интернейшнл агентилелиниң корреспондентизиниң КНО-нуң албан хылыр чериндеи дыңнатканы-биле алырга, «Гватемалада туруп турар болгаш Каттышкан Штаттардан дузалажы алган чепсектиг күштерниң «хандыг-даа үеде» халдаашкынын Куба манап турар деп Кубаның даштыкы херектер министри Рауль Роа чоокта чаа медеглээн.

АКШ-тың 18 шериг самолёттары Пуэрто-Рикодан Гватемалада чоокта чаа чеде берген болгаш чажыт аэродромнарда белеткээн «халдаашкынның күштеринге олар каттышкан дээр дугайында «бүзүрелдиг барымдаалар» Кубаның чазаанда бар деп ол чугаалаан.

ГФР-де шериг өөредилгелери

БЕРЛИН. (СЭТА). Октябрь 27-ге чедир Финтен районга (Майны хоорайның чоогунга) ахерик шеригниң кезектериниң өөредилгезин чорудуп турар. «Нейес Дейчланд» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, ух өөредилгелер атомнуг дайынче чоокшулаан байдалдарда болуп турар, ылаңгыя «өөредилгениң атомнуг бомбаларының» частыышкыннары чаңгыс эвес удаа болгулаар апаар.

Сөөлгү он неделяларның дургузунда Ганновера районга англи шериглериниң өөредилгези болуп эрткен. Ол өөредилгелер чоруп турда 9 кижи өлген болгаш 125 кижи балыгланган деп АДН агентилел дыңнаткан.

Бүгү-эвилелдиң чөвүлел хуралынга көдээ тудугнуң айтырыглары

ОРЕЛ. (СЭТА). ССРЭ-ниң архитектура болгаш тудуг академиязының эртем-шинчилел институттарының эртем ажылдакчыларының болгаш төлевилекчилериниң Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы чоокта чаа-ында болган. Көдээ тудуг-биле холбашкан дээди өөредилге черлериниң төлээлекчилери чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

ССРЭ-ниң тудуг болгаш архитектура академиязының көдээ бажыңнарының болгаш дериишкиннериниң Орелда эртем-шинчилел институтунуң директору эш Прозоровскийниң бистиң чуртувуска көдээ тудугну хөгжүдер аргаларының дугайында идеткелин аңаа дыңнаан. Совет Эвилелиниң районнарының онзагай байдалын барымдаалап турган, көдээ ажыл-агый тудуун улам ынай индустриализастаар дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Социалистиг чурттарның күш-ажылды камгалаар талазы-биле конференциязы

МОСКВА. (СЭТА). Күш-ажылды камгалаар талазы-биле социалистиг чурттарның эртем конференциязы чоокта чаа ында ажыттынган. Баштайгы пленарлыг хуралга Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ния, КУР-нуң, Румынияның болгаш ССРЭ-ниң күш-ажылды камгалаар талазыбиле эртем-шинчилел институттарының ажылының дуржулгазының дугайында илеткелдерни дыңнаан.

Пленарлыг хуралдарның чапсаларының аразында «Үлетпүр вентиляциязы болгаш күш-ажылдың арыг-шевери», «Техниканың айыыл чок болуру болгаш камгалалдың чепсектери», «Үлетпүр-санитар химиязы» деп секциялар ажылдаан.

Конференция бодунуң ажылын октябрь 22-ге чедир үргүлчүлээш, доосхан.

ЧАЗАЛГА

Октябрь 28-те үнген солуннуң ийиги арнында «Коммунистерниң саналдарын амыдыралга боттандырар» деп үүлдүн үшкү колонказының адаандан өрү бешки абзазын Сталин аттыг колхоз 542 муң рубльди чарыгдааш, үүгле 153 муң рубль киирип алган деп номчуур.

Редактор Н. С. ШОЙГУ.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДАН

деп кинону көрүнер.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга) «Мурзилка спутниктеге»—10 шакта. «Улуг идегел»—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15 10.10 шактарда (биче залда) «Элдептиг мези» — 11, 1, 3 шактарда. «Кижи эттинип, чазалыр»—1 хөөрөө—5, 7, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Кажан роза чечектелип турда..» 11, 1, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК» «Ак-кек хемнериниң кижилери» 3.15, 5.15, 7.15 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, лигажылдакчыларының 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 21-47. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00966. Чагыг № 2654. Культура эргелелиниң типографиязы.